

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADI Türk Milli Mücadele Tarihi'nin Kapsamı ve Kaynakları

ÜNİTE NO 1

YAZAR Prof. Dr. BETÜL ASLAN

Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kapsamı ve Kaynakları

GİRİŞ

“Milli Mücadele”, “İstiklal Harbi”, Kurtuluş Savaşı”, “Bağımsızlık Savaşı” gibi isimlerle adlandırılan “Türk Milli Mücadelesi”; Mondros-Sevr çizgisinde Türk ülkesini paylaşarak, Türk ulusunu esarete sürüklemek isteyen Emperyalist Devletlerle “Misak-ı Milli” sınırları içerisinde bağımsız yaşamak arzusunu bayraklaştıran Türk ulusunun Lozan Antlaşması'yla başarıyla sonuçlandırdığı dünyada eşine az rastlanır büyük bir olaydır.

Tamamen Türk ulusunun azim ve iradesinin eseri olan “Milli Mücadele”; Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK)'nin önderliğinde yürütülmüş, işgalci emperyalist devletlere karşı başarı ile sonuçlandırılmış, ezilen ve sömürülen bütün uluslara umut ve örnek olmuş büyük bir başarının tarihidir. Bu ünite; Türk Milli Mücadele Tarihi'nin kapsamının çerçevesi çizilerek, öğrenilmesi ve araştırılmasında ön plana çıkan kaynaklar üzerinde durulacaktır.

MİLLİ MÜCADELE TARİHİ'NİN KAPSAMI

Mondros Mütarekesi'nin hemen akabinde gelişen olaylarla başlayan Milli Mücadele'de, 1920 yılının başlarına kadar teşkilatlanma dönemi büyük ölçüde tamamlanmış ve 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla birlikte devletleşme safhasına geçmiştir. Bu süreçte TBMM Hükümetinin kurulması, düzenli orduya geçilerek cephelerin oluşturulması, anayasa yapılarak devlet teşkilatının hukuki bir yapıya kavuşturulması, uluslararası antlaşmalar imzalanması, dış ülkelerde elçilikler açılması ve buna paralel Ankara'da elçilikler açılması bu devletleşmenin açık belirtileridir. Doğu Cephesi'nde yapılan askeri harekâtın büyük başarıyla sonuçlanmasından sonra kazanılan I. İnönü, II. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar(Başkomutanlık) Savaşları ve bu başarıların sonucunda 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Milli Mücadele'nin askeri safhası zaferle tamamlanmıştır. Bu askeri başarıların neticesi olarak Osmanlı Hükümetine imzalatılan Sevr Antlaşması geçersiz kılınmış ve yeni barış 24 Temmuz 1923'te İtilaf Devletleri ile TBMM Hükümeti arasında Lozan'da imzalanmıştır. Sonuç olarak Türk Milli Mücadelesi'nin Mondros Mütarekesi'nin(30 Ekim 1918) akabinde başladığı, verilen büyük mücadeleden sonra Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922) ile askeri olarak ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile de siyasi olarak neticelendiği ifade edilebilir.

Bu itibarla Türk Milli Mücadele Tarihi; Mondros Mütarekesi ile başlayan ve Lozan Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen süreci konu edinmekte ve bu süreçte yaşanan iç ve dış olayları ele almaktadır. Özellikle Mondros Mütarekesi ve akabindeki gelişmelerin daha iyi anlaşılması için I. Dünya Savaşı, sebep ve sonuçları da irdelenmelidir.

Bu bilgiler çerçevesinde 1918 yılının son aylarından 1923 yılı ortalarına kadar devam eden Millî Mücadele Hareketi; “Hazırlık(Teşkilatlanma), Devletleşme/Savaş ve Barış” olmak üzere üç aşamada incelenebilir.

MİLLİ MÜCADELE TARİHİ'NİN KAYNAKLARI

Bibliyografyalar

Araştırmacıların temel başvuru kaynaklarından olan Bibliyografyalar, çeşitli alan ve konularda veya belli bir alan ve konuda üretilmiş yayınların(kitap, makale vb) bir araya getirildiği listelerdir.

Araştırmacılara önemli katkılar sunar, emek ve zamandan tasarruf yapmalarına yardımcı olurlar. Milli Mücadele Tarihi ile ilgili önceden yapılmış yayınları tespit edebilmek için “Türkiye Bibliyografyası” ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası” gibi genel bibliyografyalara bakılabilir. Ayrıca alanla ilgili olarak hazırlanmış özel bibliyografyalara da başvurulabilir.

Arşivler

Milli Mücadele Tarihi'nin araştırılması ve öğrenilmesinde hiç şüphesiz “arşivler” büyük bir öneme sahiptirler. Özellikle devlet kuruluşlarının evrakının muhafaza edildiği resmi arşivler, yakın dönem tarihiyle ilgili konuların araştırılması ve aydınlatılmasında büyük katkı sunarlar. Bu arşivlerden Milli Mücadele Tarihi açısından ön plana çıkanlar şunlardır:

Cumhuriyet Arşivi, Osmanlı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi (ATASE), TBMM Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü(TİTE) Arşivi, Türk Kızılayı Arşiv, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi, Dışişleri Bakanlığı Arşivi/Türk Diplomatik Arşivi (TDA), Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, İçişleri Bakanlığı Arşivi, Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Emekli Sandığı Arşivi vs.

Bununla birlikte Milli Mücadele Tarihi ile ilgili çeşitli konularda önemli evrakları barındıran özel arşivler de bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemde Türkiye ile siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkilerde bulunan diğer devletlerin arşivleri de önemlidir. Örneğin; Milli Mücadele Dönemi araştırılırken Sovyet Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, ABD, Yunanistan, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan gibi devletlerin arşivleri ön plana çıkmaktadır.

Milli Mücadele Dönemi ile ilgili Türkiye'deki arşivlerde çalışma yapacak araştırmacıların Arap harfli Türkçe yazıları okuyabilmeleri gerekmektedir. Özellikle "Rika" yazı şekline vakıf olmaları önemlidir.

Müzeler

Müzeler, "tarihi eserleri tespit eden, bilimsel yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sergileyen, eğitim programları aracılığıyla tarihi eserler konusunda halkı bilinçlendirerek toplumun kültür düzeyini yükseltmeyi amaçlayan eğitim, bilim ve sanat kurumlarıdır". Aynı zamanda tarih araştırmacıları için dönemlerinden bilgi taşıyan kaynakların saklandığı yerlerdir. Milli Mücadele Tarihi açısından son derece önemli görsel ve yazılı kaynakları bünyesinde barındıran birçok müze bulunmaktadır. Anıtkabir Müzesi, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Kurtuluş savaşı Müzesi vs.

Resmi Yayınlar

Devlet kuruluşlarının yayınlarından oluşan "Resmi Yayınlar" sınıflandırmasına; Resmi Gazete, Düstür, Kavanin Mecmuası, Meclis Tutanakları, Mahkeme Tutanakları, Tüzükler, İçtüzükler, yönetmelikler vs. girmekte olup, tarihi kaynak olarak oldukça güvenilir ve içerik olarak çok önemli yayınlardır. Aslında "resmi yayın" yelpazesi çok geniştir, devlet kurum ve kuruluşlarının ürettiği her yayın, bu sınıfa girebilir. Ancak burada belli başlı yayınlar üzerinde durulacaktır.

Sürelî Yayınlar

Farklı tanım ve yaklaşımlar olsa da süreli yayınlar; önceden belirlenmiş bir sonu olmayan, birbirini izleyen ayrı bölümler şeklinde yayımlanan, sayı, tarih veya her ikisini birlikte içeren gazete ve dergi gibi yayınlardır. Sürelî yayınlar yakın dönem tarih çalışmalarında sıkça başvurulan kaynaklardır. Türkiye'de süreli yayınların koleksiyonlarına Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi, Devlet Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Ankara Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi gibi kütüphane ve arşivler üzerinden ulaşmak mümkündür.

Gazeteler

Tarihe tanıklık etmeleri itibarıyla gazeteler oldukça önemli yayınlardır. Gazeteler siyasi, sosyal, ekonomik, askeri, kültürel vs. pek çok konularda toplumun bilgi ihtiyacını karşılamaya çalışırlar. Bu nedenle de çok çeşitli ve zengin içeriklere sahiptirler. Bilgileri çok hızlı ve pratik bir şekilde kitlelere ulaştırma özelliğine de sahip olan gazeteler, toplum üzerinde oldukça önemli etkiler de yapabilirler. Milli Mücadele Dönemi'nde gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'da yayımlanan oldukça önemli sayıda gazete vardır. Bunların bir kısmı Milli Mücadele lehinde, bir kısmı da aleyhte yayımlar yapmışlardır. Özellikle İstanbul'da çıkan Alemdar, İstanbul, Peyam-ı Sabah, Hakikat gibi gazeteler Milli Mücadele aleyhinde faaliyet yürütürlerken, sansür altında Tasvir-i Efkâr, Vakit, İleri, İkdâm, Yeni Gün, Akşam, Tercüman-ı Hakikat, Sebilü'r-reşat, Târik, Akbaba, Hadisat, Memleket, Yeni Mecmua, İfham vs gibi gazetelerde Milli Mücadele'yi destekler yayımlar yapmışlardır. Bu dönemde sansürden uzak daha rahat bir ortamda yayım yapan Anadolu gazeteleri genelde güçlü bir şekilde Milli Mücadele'yi desteklemişler, halkı bilgilendirme ve bilinçlendirmede önemli rol oynamışlardır. Albayrak(Erzurum), İrade-i Milliye(Sivas), Hâkimiyet-i Milliye(Ankara), Açıksoz(Kastamonu), Ögüt(Afyon/Konya), Ses (Balıkesir), Hukuk-ı Beşer(İzmir), Doğru Söz(Balıkesir), Babalık(Konya), Yeni Adana(Adana), Anadolu'da Yenigün(Ankara), Gaye-i Milliye(Sivas), İstikbal(Trabzon), Dertli(Bolu), Satvet-i Milliye (Elazığ), Varlık(Sarıkamış), Amal-ı Milliye(Maraş) ve Küçük Mecmua(Diyarbakır) bunlardan bazılarıdır. Bu gazetelerin bir kısmı Cumhuriyet döneminde de yayım hayatını sürdürmüşlerdir. 1928 yılına kadar eski harflerle çıkan gazeteler, bu tarihten sonra yeni Türk alfabesi ile yayım yapmaya başlayacaklardır.

Dergiler

Düzenli aralıklarla yayımlanan ve çeşitli türleri(bilim, edebi, tarih, kültür, mizah, fikir, ekonomi, din, eleştiri, magazin, sanat, eğlence, çocuk, kadın vs.) olan dergiler de gazeteler gibi süreli yayındırlar. Matbaanın geç gelmesi sebebiyle Türkiye'de dergi yayıncılığı Avrupa'dan 200 yıl sonra 19.Yüzyılda gazetecilikle paralel olarak ortaya çıkmıştır ve genel olarak ilk çıkan dergiler bilimsel içeriğe

sahiptir. Araştırmacılar için öncelikli olarak bilinmesi gereken, ilmi değeri olan ciddi tarih dergileridir.

Anılar(Hatırat)

Milli Mücadele Tarihi ile ilgili tarih araştırmalarının en önemli kaynaklarından birisi de şüphesiz “Hatırat” türü eserlerdir. Bir kişinin yaşadığı zamana, bu zaman içerisinde yapmış olduğu görev ve faaliyetlere, birlikte çalıştığı veya görüştüğü kişilere dair bilgi, görüş ve duygularını içinde topladığı esere hatırat veya anı kitabı denir.

Milli Mücadele Tarihi açısından anı türü eserlerden en önemlisi şüphesiz Mustafa Kemal ATATÜRK’ün “Nutuk”udur. ATATÜRK’ün çağdaşı olan, yapılan mücadelede onun yanında bulunan ve önemli görevleri yürüten Kâzım KARABEKİR, Rauf ORBAY, Ali Fuat CEBESÖY, İsmet İNÖNÜ, Fevzi ÇAKMAK, Celal BAYAR gibi önemli şahsiyetlerin anıları da büyük değere sahiptirler. Milli Mücadele Tarihi ile ilgili anı türündeki eserler, bibliyografik eserlerden tespit edilebilir.

Günlükler

Anıların sonradan yazıldığı ve geçmişte yaşanan olaylardan hafızada kalanların seçilerek ve bazen de abartılarak kaleme alındığı düşünüldüğünde, günü gününe yazılmış notlardan oluşan günlüklerin, tarihçiler için çok daha önemli kaynaklar olduğu açıktır. Ancak anılar gibi kurgulanarak, belirli bir plan çerçevesinde yazılmadıklarından çok daha zor anlaşılır metinlerdir. Milli Mücadele Tarihi Dönemi ile ilgili de birçok önemli şahsiyetin günlükleri bulunmaktadır. Atatürk’ün Not Defterleri I-IX, Genkur Bşk. ATASE Yay., Ankara, 2004-2008; İsmet İNÖNÜ, Defterler(1919-1973), 2 Cilt, Yayına Hazırlayan: Ahmet Demirel, YKY, İstanbul, 2001; Kazım KARABEKİR, Günlükler(1906-1948), 2 Cilt, Hazırlayan: Yücel Demirel, İstanbul, 2009; Nilüfer HATEMİ, Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, 2 Cilt, YKY, 2. Baskı, İstanbul, 2010.

Sesli ve Görüntülü Kaynaklar

Milli Mücadele Tarihi kaynakları arasında sesli ve görüntülü kaynaklar da önemli bir yer tutar. Taş plaklar, ses kasetleri vs. sesli kaynaklar arasında gösterilebilir. Araştırılan olay veya konu ile ilgili döneminden kalan resim ve fotoğraflar da oldukça önemli kaynaklardır. Bazen resim ve fotoğraflar yazılı kaynaklardan çok daha önemli ve güvenilir bilgileri barındırabilirler. Sinema, televizyon ve video gibi görsel araçların toplum hayatına girmeleri ile bunlar vasıtasıyla üretilen dokümanter film vs. malzeme de tarih araştırmalarında önemli bir yer tutar hale gelmiştir.

Sözlü Kaynaklar

Tarih araştırmalarında son dönemlerde sözlü kaynaklara dayalı çalışmaların sayısının arttığı ve sözlü tarih çalışmalarına da ağırlık verildiği görülmektedir. Diğer kaynaklar gibi sözlü kaynaklar da tarih araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. Özellikle yakın dönem olaylarının aydınlatılmasında değerleri büyüktür. Geçmişte sözlü tarih çalışmalarına yeterince önem verilmediğinden Milli Mücadele ile ilgili çok az sözlü tarih çalışması yapılmıştır.

Araştırma Eserleri

Bilimsel makale ve kitaplardan oluşan “araştırma eserleri” “kaynak” sınıflandırılmasına dâhil edilemez şeklinde bir ifadelendirme sık sık kullanılsa da araştırmacıların en çok yararlandığı eserlerdir. Araştırma eseri; adından da anlaşılacağı gibi genel hatları ile yukarıda belirtilmiş olan kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan eserlerdir. Milli Mücadele Tarihi’nin her konusu ile ilgili özellikle son yıllarda oldukça fazla sayıda bilimsel eserler üretilmiştir. Bununla birlikte Milli Mücadele’nin bütününe içerisine alan araştırma çalışmalarının sayısı halen azdır ve yapılmış çalışmalarda da önemli eksiklikler bulunmaktadır.

Milli Mücadele Tarihi ile ilgili yayımlanmış eserleri tespit edebilmek için başta bibliyografik eserlere, kütüphane kataloglarına, internetteki arama motorlarına, YÖK Tez Tarama sayfasına, Milli Mücadele ile ilgili yapılan araştırma çalışmalarının kaynakçalarına bakmak yararlı olacaktır. Ayrıca bir araştırma eser türü olan Kronolojiler de Milli Mücadele ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar için büyük önem arz etmektedirler.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADI Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu

ÜNİTE NO 2

YAZAR Doç. Dr. ASAF ÖZKAN

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SEBEPLERİ

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine neden olan olay Avusturya-Macaristan Veliahdı ile eşinin bir Sırp tarafından öldürülmesi olmasına rağmen savaşın asıl sebepleri çok daha derinlerde yatmaktadır. Bu bağlamda XIX. Yüzyıl Avrupa'sında yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler dönemin büyük devletlerini 1914'te iki blok halinde karşı karşıya getirmiştir. XIX. Yüzyılda siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik dengeleri alt üst eden en önemli iki olay Farsız İhtilali ve Sanayi Devrimi'dir.

Savaşın sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Sömürgecilik mücadeleleri

Avrupa'da devletlerarası anlaşmazlıklar ve mücadeleler

Milliyetçilik

Militarizm

Bloklaşmalar

AVRUPA'DA SAVAŞIN BAŞLAMASI

28 Haziran 1914'te, Avusturya-Macaristan Veliht Prensi François Ferdinand ve karısının Saraybosna'yı ziyaretleri sırasında Gabriel Prinçip adlı bir Sırp öğrenci tarafından öldürülmeleriyle savaşın fitili ateşlenmiş oldu. Sırbistan'ın hazırlıklarını tamamlamasını istemeyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Almanya'nın da onayını alarak 28 Temmuz 1914'te, Belgrad'ı bombaladı.

Rusya Sırbistan'a destek kararı aldı ve 31 Temmuz'da seferberlik ilan etti. Bunun üzerine Almanya 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya, 3 Ağustos'ta da Fransa'ya savaş ilan etti. Almanya'nın savaş planını gerçekleştirmesi için 1839'da tarafsızlığı milletlerarası teminat altına alınmış olan Belçika topraklarından geçerek Fransa'ya girmesi gerekiyordu. Almanya'nın bu isteği Belçika tarafından kabul edilmeyince 4 Ağustos 1914'te, Belçika'yı işgale başladı. Belçika'nın tarafsızlığının ihlal edilmesini çıkarlarına aykırı gören İngiltere ise 4 Ağustos'ta, Almanya'ya savaş ilan etti. Avusturya'nın da 6 Ağustos'ta Rusya'ya savaş ilan etmesi ile Avrupa savaşı başlamış oldu.

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA KATILMASI VE SAVAŞTIĞI CEPHELER

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Katılması

Avrupa'da ortaya çıkan bloklaşmanın er geç bir savaşa dönüşeceğini, çıkabilecek büyük bir savaşta Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerarasında paylaşılmasının muhtemel olduğunu gören devlet adamları böyle bir durumda desteksiz kalmamak için harekete geçmişler ve bloklardan birine girebilmek için çaba sarf etmişlerdi. Bu konuda ilk adım Maliye Nazırı Cavit Bey'in 1911 yılı Ekim ayında İngiliz Denizcilik Bakanı Winston Churchill'e bir mektup yazması ile atılmıştı. Cavit Bey'in ittifak teklifine Churchill ret cevabı vermiştir. İkinci ittifak girişimi Bulgaristan nezdinde yapılmış fakat bu girişim de sonuçsuz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin üçüncü ittifak teklifi Fransa nezdinde oldu. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Temmuz 1914'teki teklifine Fransızlar, Rusların onayı olmadıkça böyle bir ittifaka giremeyecekleri cevabını vermişlerdi. Aslında bu, teklifin reddi anlamına geliyordu. İtilaf Devletlerinden beklediğini bulamayan Osmanlı Devleti yönünü Almanya'ya döndü. Almanya'nın bu ittifaktan beklentileri şu şekilde sıralanabilir:

Sayıca Avrupa'nın en kalabalık ordularından olan Osmanlı ordusunun silah, cephane ve Alman subayları ile desteklenmesi halinde faydalı olacağı beklentisi,

Boğazların kapatılmasını sağlayarak Rusya ile müttefiklerinin iletişimini kesme düşüncesi, Savaşın geniş Osmanlı coğrafyasına yayılması ile Almanya'nın Avrupa'da yükünün azalacağı beklentisi,

Süveyş Kanalı kapatılarak İngiltere'nin sömürgelerine giden yolların kapatılması düşüncesi,

Almanya'nın Osmanlı topraklarındaki her türlü imkândan yararlanma beklentisi,

Osmanlı Padişahı'nın halifelik unvanından yararlanılarak yayınlanacak "Cihad-ı Mukaddes" in İngiliz ve Fransız sömürgelerinde ve İslam dünyasında İtilaf Devletlerine karşı isyanları başlatabileceğine dair güçlü inanç.

Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri ile birlikte savaşa girme nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Başta Rusya olmak üzere İtilaf Devletlerinin Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri,
Son yıllarda kaybedilen toprakların geri alınma arzusu,
Almanya'nın savaştan galip çıkacağına dair beklenti,
II. Abdülhamit Dönemi'nden beri gelişen Türk-Alman dostluğu,
Rusya'nın dağılması halinde Kafkaslar ve Orta Asya'ya uzanma düşüncesi.
Almanya ile ittifak görüşmeleri 27 Temmuz'da başlamış ve sadrazam Sait Halim Paşa ile Alman
Büyükelçisi Baron Von Wangenheim arasındaki görüşmeler 2 Ağustos 1914'te, bir ittifak anlaşması ile
sonuçlanmıştı. Buna göre;
İki devlet, Avusturya ile Sırbistan arasında çıkan bir anlaşmazlıkta tam bir tarafsızlık göstereceklerdi.
Rusya'nın aldığı askeri tedbirler sonunda, Avusturya ile Rusya savaşa tutuşur ve Almanya da Avusturya
'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa katılacaktır.
Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa Almanya Osmanlı Devleti'ni silahla savunacaktır.
İttifak 1918 yılı sonuna kadar devam edecek ve taraflardan biri feshetmezse beş yıl için yeniden
yürürlükte olacaktır.
Bütün baskılarına rağmen Osmanlı Devleti'nin hala savaş dışında kalmaya çalışması Almanya
tarafından hoş karşılanılmıyordu. Bir taraftan Alman Devleti bir taraftan da İstanbul'daki Alman Askeri
Heyetinin baskıları devam ederken Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emri ile Amiral Souchon
kumandasındaki Osmanlı Donanması Karadeniz'e açıldı ve 29-30 Ekim 1914 gecesi Odesa ve
Sivastopol gibi Rus limanlarını topa tuttu. Bu olay üzerine 3 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da da İngiltere
ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti ise 11 Kasım'da bu devletlere savaş
ilan ederek I. Dünya Savaşı'na girmiş oldu.
Resmen savaşa girdikten sonra Almanların da teşviki ile 14 Kasım 1914'te Padişah V. Mehmet Reşat'
ın imzasıyla bütün dünya Müslümanlarını halifenin sancağı altında İtilaf Devletlerine karşı savaşa
davet eden "Cihad-ı Ekber" ilan edildi. Savaş süresince ilan edilen bu "Cihad-ı Ekber"den beklenen
fayda hiçbir zaman sağlanamayacaktır.
Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler
Almanya, Avusturya-Macaristan ve daha sonra savaşa girecek olan Bulgaristan'ın içinde bulunduğu
İttifak Devletleri bloğunda I. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti savaş boyunca çoğu kendi
toprakları üzerinde olmak üzere birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bu cepheleri şöyle
sıralamak mümkündür:
Doğu Cephesi (Kafkasya)
Güney Cephesi (Mısır-Kanal Cephesi, Suriye-Filistin, Irak, Hicaz ve Yemen)
Çanakkale cephesi
Batı Cephesi (Makedonya, Romanya, Galiciya)
**SAVAŞ YILLARINDA OSMANLI DEVLETİ'Nİ PAYLAŞMAYA YÖNELİK GİZLİ
ANTLAŞMALAR**
Savaş yıllarında Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya yönelik yapılan gizli anlaşmalar şöyledir:
İstanbul Anlaşması (Mart-Nisan 1915):
Londra Anlaşması (26 Nisan 1915):
Sykes-Picot Anlaşması
Saint Jean de Maurienne Anlaşması
Balfour Deklarasyonu
Yunanistan'a savaşa girmesi karşılığında vaat edilen Osmanlı toprakları
SAVAŞIN SONA ERMESİ VE YAPILAN ANTLAŞMALAR
Rusya'nın Savaştan Çekilmesi ve Brest-Litovsk Barış Antlaşması
Rusya ile İttifak Devletleri arasında 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalandı. Buna
göre; Bolşevik Rusya Polonya, Litvanya, Courlande, Estonya ve Litvanya'dan çekiliyordu. Ayrıca 1877-
1878 Osmanlı Rus Harbi sonucunda Rus işgali altına düşmüş olan Elviye-i Selase'den (Üç Liva- Kars,
Ardahan, Batum) ve bütün Doğu Anadolu'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Yine bu antlaşmaya göre, nihai
barışa kadar Beyaz Rusya, Alman işgali altında kalacaktı ve Ukrayna bağımsız devlet olacaktı.
ABD'nin Savaşa Katılması ve Wilson Prensipleri
1915 ve 1916 yıllarında Alman denizaltıları tarafından batırılan İngiliz ve Fransız ticaret gemilerinde
çok sayıda ABD vatandaşı hayatını kaybetmiştir. 1917 yılı itibarıyla Almanya'nın bu denizaltı savaşını
genişletmesi ABD'nin hoşuna gitmemişti. Bu sırada Almanya'nın ABD'ye karşı bir Almanya,
Meksika ve Japonya ittifakı kurma çabalarına dair planları ortaya çıkınca artık ABD için savaşa
katılmak kaçınılmaz olmuştu. Bu durumu Monroe Doktrini'ne aykırı bulan ABD, 2 Nisan 1917'de
Almanya'ya savaş ilan etti.
Savaşın tarafların mevcut durumunu ve barışa duyulan özlemi fark eden ABD Başkanı Woodrow
Wilson, barış düzenini tespit etmek üzere inisiyatif aldı ve 8 Ocak 1918'de ABD Kongresinde barışın
temel ilkeleri olmak üzere 14 ilke açıkladı.
ABD Başkanı Wilson tarafından ilan edilen bu 14 ilke 1918 yılı yaz aylarından itibaren cephelerde
aldıkları başarısız sonuçlar ve içine düştükleri bunalımlı durum nedeniyle savaşı devam ettiremeyen

İttifak Devletleri için adil bir barış umudu doğurmuştur. Nitekim savaştan çekilmek isteyen devletlerin her biri Wilson Prensipleri çerçevesinde adil bir barış isteklerini İtilaf Devletlerine iletecektir.

I. Dünya Savaşı'nı Sona Erdiren Antlaşmalar

Romanya'nın savaştan çekilmesi ve Bükreş Antlaşması

1916 yılında savaşa giren Romanya'nın aldığı üst üste yenilgiler nedeniyle topraklarının büyük bir kısmı Almanya ve Avusturya-Macaristan işgaline düşmüştü. Ancak Rusya'yı arkasına alarak bir savunma hattı oluşturmuşsa da Rusya'nın savaştan çekilmesi ve Almanya'nın Ukrayna'ya girmesi sonucunda yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Mart 1918'de Mütareke, 7 Mayıs 1918'de de Bükreş Antlaşmasını imzalayan Romanya savaştan çekilmiştir. Bu barış ile Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın ekonomik nüfuzu altına giren Romanya, Dobruca'yı boşaltmayı ve Karpatlardan Avusturya'ya toprak vermeyi kabul etmiştir. Fakat savaşın Almanya ve müttefikleri aleyhine sonuçlanması nedeniyle bu antlaşma hükümsüz kalmıştır.

Paris Barış Konferansı

I. Dünya Savaşı, aşağıda da zikredileceği üzere 1918'in Sonbahar aylarında yapılan mütarekelerle İttifak Devletlerinin mağlubiyeti ile sona erdi. Yapılan mütarekelerin ardından İtilaf Devletleri mağluplara imzalatacakları barış antlaşmalarını belirlemek ve yeni bir dünya düzeni kurmak üzere 18 Ocak 1919'da, Paris'te bir araya geldiler. ABD, Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde toplanan konferansa 32 devlet davet edildi.

Konferansa ABD, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya hâkimdi. Bu devletlerin başbakan ve dışişleri bakanlarından oluşan "Onlar Konseyi" bütün kararların alınmasında etkin olmuştur. Konferansta öncelikle kurulacak yeni dünya düzeninin devamını sağlayacak uluslararası örgüt olarak Milletler Cemiyeti'nin statüsü belirlendi. Ardından Avrupa'da mağluplarla imzalanacak antlaşmaların içeriklerinin belirlenmesine geçildi. Bu süreçte İtalya'yı da dışlayan İngiltere ve Fransa, barış antlaşmalarını kendi çıkarlarına uygun olarak belirlediler. Başta Fransa olmak üzere öncelikle Almanya'nın yeniden bir problem çıkaramayacak hale getirilmesine çalıştılar.

Paris Barış Konferansı'nda belirlenen barış antlaşmaları bütün mağlup devletler tarafından kabul edilmek zorunda kalmıştır. Sadece Türkiye buna itiraz etmiş ve verilen Milli Mücadele ile İtilaf Devletlerinin Türkiye ile ilgili emelleri engellenmiştir.

Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi ve Bükreş Antlaşması

1918 yılı yaz aylarının sonunda İtilaf Devletlerinin saldırılarını arttırmaları sonucunda Bulgar ordusu çözüldü ve Bulgaristan 29 Eylül 1918'de mütareke imzalayarak savaştan çekildi. 27 Kasım 1919'da da İtilaf Devletleri ile Bulgaristan arasında Neuilly Antlaşması imzalandı. Buna göre; Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Gümülçine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a, Tsaribrod ve Sturtmitsa bölgesini Yugoslavya'ya terk etti. Bu anlaşma gereğince Bulgar ordusunun mevcudu 25.000'e düşürülecek ayrıca Bulgaristan 1920 yılından itibaren 37 yılda iki milyar iki yüz elli milyon altın frank tazminat ödeyecekti.

Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilmesi ve Mondros Mütarekesi

Savaş boyunca ülkeyi yöneten İttihat ve Terakki Hükümeti istifa etmiş yerine Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kurulmuştu. Yeni hükümet derhal mütareke imzalayabilmek için girişimlere başlamıştır. Bu girişimler sonucunda İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Bu mütarekenin sonucu olarak 10 Ağustos 1920'de de Sevr Barış Antlaşması imzalanacaktır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun savaştan çekilmesi ve imzalanan antlaşmalar

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, imparatorluk yapısı gereği birçok farklı etnik ve dinî grubun bir arada yaşadığı siyasi ve sosyal yapısıyla çok ciddi problemlerle uğraşıyordu. Almanya'nın yardımı ile savaşı devam ettiren Avusturya-Macaristan'da 1918 yazından itibaren çeşitli ayrılıkçı hareketler meydana geldi. Bu sürecin sonunda 18 Ekim 1918'de Çekler, 24 Ekim 1918'de Macarlar ayrılarak bağımsız devletlerini kurdular. Savaş sonunda bu şekilde ikiye ayrılan Avusturya ve Macaristan Devletleriyle ayrı ayrı barış antlaşmaları imzalanmıştır.

St. Germain Antlaşması: Avusturya ile İtilaf Devletleri arasında 10 Eylül 1919'da imzalanmıştır.

Trianon Antlaşması: Macaristan ile İtilaf Devletleri arasında 4 Haziran 1920'de imzalanmıştır.

Almanya'nın savaştan çekilmesi ve Versailles (Versay Barışı)

İttifak Devletlerinin en güçlü üyesi Almanya, cephelelerdeki başarısızlıklar sonucunda 3 Ekim 1918'de ateşkes istemek zorunda kalmıştır.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADI Mondros Mütarekesi ve Türk Direnişinin Doğuşu: Mütareke'nin Uygulanışı ve Tepkiler
ÜNİTE NO 3

YAZAR Prof. Dr. TOLGA BAŞAK

OSMANLI DEVLETİ AÇISINDAN SAVAŞIN SONU: MONDROS MÜTAREKESİ

1914 yılı yazında patlak veren I. Dünya Savaşı, kısa sürede geniş bir alana yayılmış, Osmanlı Devleti de aynı yılın sonbaharında, başını Almanya'nın çektiği İttifak Devletleri safında savaşta yerini almıştı. Osmanlı Devleti savaşta ciddi bir direnç ortaya koymuşsa da, bu direnç savaşın sonundaki durumu değiştirmemiştir.

1918 yılı itibariyle askeri ve ekonomik potansiyeli tükenme noktasına gelen ve Bulgaristan'ın savaştan çekilmesiyle Almanya ile iletişimi kesilen Osmanlı Devleti, "kayıtsız şartsız teslimiyet" anlamına gelen Mondros Mütarekesi'ni imzalamak suretiyle savaştan çekilmişti.

Yaklaşık dört yıl süren savaş İtilaf Devletlerinin üstünlüğüyle sonuçlanmıştı.

Mondros Mütarekesi Öncesi Durum

Savaşın son yılı itibariyle Osmanlı Devleti, sosyo-ekonomik ve askeri açısından oldukça yıpranmıştı. Savaşa askeri açıdan olduğu gibi ekonomik açıdan da hazırlıksız girilmiş ve ekonomik sistem tamamen çökmüştü. Tüm bu olumsuz göstergeler imparatorluğun savaşı devam ettirmesini son derece güç bir hale getirmişti.

1918 yılı itibariyle Osmanlı Devleti'nin askeri göstergeleri de son derece kritik ve tükenme noktasına gelen dirençsiz ordularının durumu zayıflamıştı.

1918 Sonbaharı'nda Makedonya ve Filistin'deki savunma hatları dağılmıştı. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesinden sonra Almanya ile irtibat kesilen Osmanlı Devleti'nin 1918 yılı Ekim ayı itibariyle çöküşü an meselesiydi. Savaşın sonu itibariyle tüm göstergeler acilen bir mütareke yapılmasını gerektiriyordu.

Osmanlı Devleti'nin Savaşı Sonlandırma Girişimleri

Osmanlı Devleti 1918 yılı Sonbaharı'nda çeşitli kanal ve vasıtalarla savaşı sonlandırmaya yönelik bir takım barış girişimlerinde bulundu. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti'nin Almanya ile birlikte arabuluculuk yapması için ABD Başkanı Wilson'a yaptığı müracaattı. 1918 yılı Ekim ayının başlarında Sultan VI. Mehmet Vahdettin de şahsi kanallar vasıtasıyla İngiltere'ye barış teklifinde bulunmuş, ancak bu girişimden de olumlu bir cevap alamamıştı.

Osmanlı Devleti'nin İttihatçı bir hükümet yönetimi altında sert bir barış elde edeceğinin farkında olan Sadrazam Talat Paşa, mütarekeye kapı açmak için istifa etti. Yeni hükümet 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa başkanlığında kuruldu. Ahmet İzzet Paşa, gelinen noktada ilk ve en önemli işin bir mütareke yapmak olduğunu ifade etti.

Mondros'a Giden Bir Arabulucu: İngiliz Generali Townshend

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, savaşı sonlandırmak açısından Türkiye'de savaş esiri olarak bulunan İngiliz Generali Sir Charles V. F. Townshend aracılığıyla İngiltere'ye müracaat etmiş ve bundan bir sonuç alınmıştı.

Townshend, esareti esnasında gördüğü hoş ve şerefli muameleye karşılık olmak üzere İngiltere ile müzakereye girildiği takdirde Osmanlı Hükümetine yardıma hazır olduğunu ve bu doğrultuda İngiliz donanmasıyla iletişime geçebilmesi için bir an önce serbest bırakılmasını talep etmişti.

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, askeri ve siyasi açıdan son derece kritik hale gelen şartlar nedeniyle General Townshend'ı, Ege Denizi'ndeki İngiliz donanmasıyla iletişime geçmesi için görevlendirdi. Sonuçta savaşı sonlandırmak üzere General Townshend vasıtasıyla Ege'deki İngiliz Donanma Komutanı Amiral Calthorpe ve dolayısıyla da İngiliz Hükümeti ile bir iletişim kuruldu. İngiliz Hükümeti, 22 Ekim'de mütareke görüşmeleri için Amiral Calthorpe'a yetki verdi.

Mütareke Heyetinin Belirlenmesi ve Talimatlar

İngiliz Hükümeti, General Townshend vasıtasıyla kurulan iletişim üzerine barış hususunda

müttefiklerine danışmadan bir karşılık verilemeyeceğini kaydetmiş, bununla beraber Osmanlı Devleti ile bir mütarekeye hazır olduğunu ve bunun için delege gönderilmesi gerektiğini belirtmişti. Sultan Vahdettin, mütareke veya barış heyeti başkanının tahtın çıkarlarını koruma noktasında güvenebileceği bir kişi olmasını istiyordu. Bu hususta düşündüğü kişi kayın biraderi Damat Ferit Paşa'ydı. Bununla beraber Sultan'ın bu isteği Ahmet İzzet Paşa Hükümetince kabul görmemiş, neticede mütareke heyeti başkanı olarak Rauf Bey seçilmişti. Hariciye Nezareti Müsteşarı Reşat Hikmet ile 8. Ordu Kurmay Başkanı Sadullah Beyler ise mütareke müzakerelerinde Rauf Bey'in siyasi ve askeri danışmanlıklarını yapacaklardı. Heyete kâtip olarak Saray Başkâtibi Ali Fuat (Türk geldi) Bey'in oğlu Ali Bey (Türk geldi) seçildi.

Agamemnon Görüşmeleri ve Mondros Mütarekesi

Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında savaşı sonlandıran Mondros Mütarekesi, Agamemnon adlı İngiliz savaş gemisinde 27-30 Ekim arasında yapılan görüşmeler sonucunda imzalandı. Agamemnon zırhlısı, bir Ege adası olan Limni'nin güney kıyılarında, Mondros Limanı'nda demirlemişti.

Görüşmeler Türkiye ile tüm müttefiklerini de temsil eden İngiltere arasında gerçekleşti ve sonuçta kararlaştırılan maddeler sadece İngiltere ile Türkiye tarafından imzalandı.

Mütareke görüşmeleri dört gün boyunca uzun tartışmalar eşliğinde devam etmiş, neticede Amiral Calthorpe kendisine verilen İtilaf mütareke maddelerinin tümünü ufak tefek değişikliklerle Türk heyetine kabul ve dikte ettirmişti. Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti üzerinde müthiş bir askeri kontrol mekanizması sağlıyordu. Mütarekenin 7. ve 24. maddeleri bu açıdan son derece önemliydi.

Mütarekeye İlişkin Değerlendirmeler

Mondros Mütarekesi'nin en önemli özelliği Osmanlı Devleti'ne fiilen son vermesiydi. Mütareke ile Türklere kayıtsız şartsız teslimiyet dikte edilmiş, arzu edilen bir kısım Türk toprakları için işgal vizesi alınmıştı. Özellikle Boğazların açılması ve İtilaf Devletlerinin ülkedeki herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olmaları Türkiye açısından ileride son derece sıkıntılı manzaraların ortaya çıkmasına sebep olacaktı. Mütareke'de barış antlaşması görüşmeleriyle ilgili hiçbir şart öne sürülmediğinden Osmanlı Devleti bu anlamda kayıtsız şartsız teslim olmuş sayılıyordu.

Mütareke'ye yönelik ilk Türk tepki ve değerlendirmeleri durumu daha ılımlı bir şekilde yansıtır tarzdaydı. Böyle bir manzaranın ortaya çıkmasında özellikle resmi çevreler tarafından yapılan açıklama ve değerlendirmeler etkili olmuştu.

İtilaf Devletlerinin görüşmeler esnasında Amiral Calthorpe tarafından verilen sözlere uyacaklarına dair bir iyimserlik söz konusuydu.

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRAKİ DURUM

Mütareke'den sonra İttihat ve Terakki Partisi kendini feshetmiş, savaş suçlusu durumuna düşen ve yargılanacaklarını anlayan Enver, Talat ve Cemal Paşalar, 1918 Kasım'ının ilk günlerinde ülkeyi terk etmişler, bu da İstanbul'da ciddi bir siyasi krize neden olmuştu. Bu süreçte Ahmet İzzet Paşa Hükümeti istifa etmek zorunda kalmış ve yeni hükümet 11 Kasım 1918'de Tevfik Paşa tarafından kurulmuştu.

13 Kasım 1918'de İtilaf savaş gemilerinin İstanbul'a demirlemesiyle başkent fiilen işgal edilmiş, yeni hükümet, tüm bu yaşananları izlemekten başka bir şey yapmamıştı.

21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan kapatılmış, böylelikle İtilaf Devletlerinin tavır ve uygulamalarına karşı tepki gösterebilecek bir mekanizma devre dışı bırakılmış, işgalcilere karşı bir direnç merkezi daha ortadan kaldırılmıştı.

İtilaf uygulamaları giderek sertleşmeye başlamış, bunun yanında Musul ve İskenderun gibi bölgeler işgal edilmiş, ayrıca Kars, Ardahan ve Adana'nın tahliye edilmesi istenmişti. Tüm bu yaşananlar Mütareke'den hemen sonraki iyimserliği ortadan kaldırmış, durumun ciddiyeti anlaşılmalıdır.

Mütareke'nin Uygulanışı: İşgaller

Mondros Mütarekesi, emperyalist devletler tarafından "Şark Meselesi"nin halledilmesi bağlamında Türkiye'nin parçalanması ve paylaşılması projesi için bir araç olarak kullanıldı. Mütareke'den hemen sonra Türkiye'de önemli noktalar ve stratejik bölgeler işgal edilmiş, bu süreçte özellikle mütarekenin 7. maddesi ileri sürülmüştü.

Mütareke'den sonra emperyalist güçlerin Türkiye'deki işgal politikaları, Türk milleti adına sancılı bir sürecin başlamasına sebep olmuştu.

Türk Milletinin İşgallere Karşı Tepkisi: Kuva-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk

Mondros Mütarekesi'nin İtilaf Devletlerinin taksim eksenli siyasi projeleri açısından bir enstrüman/araç olarak kullanılması, Türkiye'de milli bir direncin ortaya çıkmasını tetiklemişti. Türk milleti, İstanbul'daki siyasi otoritenin (Sultan ve Hükümetleri) işgallere karşı gerekli direnç ve tepkiyi gösterip bunlara engel olamadıkları bir ortamda, Milli Mücadele Hareketi'nin alt yapısını oluşturan bir

örgütlenmeye gitmişti.

Bu dönemde Anadolu'da siyasi nitelikli mücadele ve örgütlenme, "Milli Cemiyetler/Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" vasıtasıyla gerçekleştirilirken, direniş hareketinin askeri kanadı, "Kuva-yı Milliye" olarak tanımlanan düzensiz milis güçlerle ortaya koyuldu. Milli Kuvvetler anlamına gelen Kuva-yı Milliye, işgaller karşısında halkın oluşturduğu düzensiz silahlı birliklerdi. Mütarekeden sonraki gelişmeler ve Osmanlı Hükümeti'nin tepkisizliği, milletin kendi kendine örgütlenip, mücadeleye girişmesine neden olmuştu.

Bu siyasi ve askeri kurumlar, Türk milletinin kendi topraklarında bağımsız yaşama hakkını savunma mücadelesinin temel dinamikleri haline gelmişti.

Türk Milli Direnişinin Örgütlenme Süreci

Mondros Mütarekesi'nden sonra Türk milletinin oluşturduğu "Müdafaa-i Hukuk" ve "Kuva-yı Milliye" hareketi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın alt yapısını oluşturan siyasi ve askeri direniş organizasyonları olarak ortaya çıktı. Türk milletinin kendi topraklarında bağımsız yaşama hakkını savunma mücadelesinin temel dinamikleri haline gelen bu yapılanmalar, daha sonra Mustafa Kemal Paşa önderliğinde organize edilen merkezî bir hareketin zeminini oluşturdu.

• Kars Milli İslâm Şurâsı: Kars'taki 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın yardım ve desteği ile merkezi Kars olmak üzere 5 Kasım 1918'de kurulmuştur. Kars'ta önce "Kars Milli İslam Şurâsı Hükümeti (1918)" daha sonra da "Cenubî Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkat-ı Milliyesi (1919)" (Güney-Batı Kafkas Geçici Milli Hükümeti) oluşturulmuştur.

• İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti: 17. Kolordu Komutanı Nurettin Paşa'nın desteği ile Aralık 1918'de bölge ileri gelenlerince kurulmuştur. Cemiyetin amacı, İzmir ve Aydın havalisinin işgalini önlemektir.

• Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi: I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'in yardım ve desteği ile Trakya'daki işgal tehlikesi ve azınlık faaliyetlerine karşı mücadele etmek amacıyla 30 Kasım 1918'de kurulmuştur.

• Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti: 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesi bağlamında Doğu vilayetlerine yönelik ortaya çıkan Ermeni tehdit ve beklentilerine karşı koymak için mücadele etmiş, Doğu vilayetlerinin tarihi bir gerçeklikle Türk-İslam yurdu olduğunu tüm dünyaya göstermeyi amaçlamıştır.

• Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti: Şubat 1919'da Trabzon'da kurulan cemiyetin amacı, Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyet ve emellerine karşı bölgedeki Türk ve Müslüman unsurların haklarını savunmaktır.

• Kilikyalılar Cemiyeti (Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti): Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin amacı, Çukurova bölgesindeki işgallere karşı koymak ve bölgedeki İtilaf ve Ermeni faaliyet ve projelerini engellemeye çalışmaktır.

• Milli Kongre Cemiyeti: 29 Kasım 1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin amacı, Türklere karşı girişilen haksız propagandalara karşı mücadele etmek suretiyle Milli Mücadele'ye kamuoyu desteği sağlamak ve Kuva-yı Milliye'yi/Milli Güçleri birleştirmektir.

• Karakol Cemiyeti: İttihat ve Terakki Cemiyetinin devamı niteliğinde olan bu cemiyet, Kasım 1918'de İstanbul'da gizli bir şekilde kurulmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya, silah, mühimmat, subay ve asker geçişlerini sağlamıştır.

• Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti: Aralık 1919'da Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım ve arkadaşlarının öncülüğünde Sivas'ta kurulmuştur. Anadolu'nun pek çok şehrinde şubeler açmak suretiyle Milli Mücadele Hareketi'ne destek vermiştir.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADIMustafa Kemal Paşa Anadolu'da: Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan Erzurum'a Faaliyetleri ve Gelişmeler

ÜNİTE NO 4

YAZAR Prof. Dr. SALİM GÖKÇEN

MUSTAFA KEMAL PAŞA ANADOLU'DA: MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN ERZURUM'A FAALİYETLERİ VE GELİŞMELER

Türk Milli Mücadelesi, Türk ve Dünya tarihi açısından çok önemli bir yeri işgal etmektedir. Bunun nedeni; orduları dağıtılmış, her türlü silah ve cephanesine el konulmuş ve topraklarının büyük bir kısmı işgal edilmiş bir milletin verdiği bağımsızlık mücadelesinin kısa sürede başarıya ulaşması ve bunun dünyanın birçok yerinde ezilen milletlere örnek olmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin iktisadî ve siyasî vaziyeti, kapitülasyonların da olumsuz etkisi ile oldukça vahim durumda idi.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa, Mütareke'den sonra geldiği İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde eski silah arkadaşları ve yakın dostları ile oldukça faydalı temaslarda bulundu. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları arasında yapılan bu görüşmelerde Anadolu'ya geçip mücadele etme ortak düşüncesi ortaya çıktı. Ali Fuat ve Kâzım Karabekir Paşalar bu konuda oldukça gayretli idiler. Hatta Mustafa Kemal Paşa'ya eğer Anadolu'ya kendisi de geçerse her zaman emrinde olacaklarını söylediler. Mustafa Kemal Paşa, ilk zamanlar, hâlâ İstanbul'da yapılacak bir şeyler olduğu düşüncesini taşımaktaydı. Bundan dolayıdır ki, bir müddet daha yaptığı siyasî girişimlerin sonuçlarını görmek adına bekleme taraftarıydı.

15 Mayıs 1919 günü Yunan kuvvetleri İzmir'i işgal etmişlerdi. Ülkeyi işgallerden kurtarmak adına Mustafa Kemal'in İstanbul'da arkadaşları ile yaptığı görüşmelerde Türk milletinin bir bütün halinde mücadeleye katılması ve bu şekilde zaferin kazanılması konularında genel olarak aynı fikirleri paylaştıkları görülmektedir.

Milli Mücadele liderlerinin mücadeleyi başlatmak ve milli egemenliği sağlamak üzere Anadolu'ya geçişleri son derece büyük önem arz etmekte idi. Bu amaç doğrultusunda liderlerin Anadolu'ya çeşitli şekillerde geçtikleri görülmektedir.

Mustafa Kemal ve arkadaşları bu karamsar ortamı dağıtmak için “Ya istiklâl ya ölüm” parolasıyla mücadeleye başladılar. Türk milletinin bölgesel direniş refleksi ile oluşturmuş olduğu “Kuva-yı Milliye” ve “Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri”nin, Milli Mücadele liderlerinin kişisel gayret ve teşvikleri ile düzenli ve uyumlu hareket etmeleri sağlandı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele liderlerinin kurtuluş stratejisi, ne Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunmasına ne de bölgesel direnişler vasıtasıyla işgalin sonlandırılmasına dayanıyordu. Mustafa Kemal Paşa, zaferin ancak Anadolu insanının desteğine dayalı merkezî bir direniş hareketi ile gerçekleşebileceğini düşünüyordu. Onun bu direniş plânının başarılı olabilmesi için eş zamanlı olarak, içerde merkezi otoriteyi sağlayıp direniş merkezileştirmek ve işgal güçlerine karşı askerî zafer kazanmak gerekiyordu.

Bu sırada İstanbul'da bulunan İngiltere temsilciliği, Osmanlı Devleti'ne bir nota verdi. Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Samsun yöresinde meydana gelen çete faaliyetleri ile ilgili İstanbul'a şikayetler gelmekte idi. İngiliz temsilciliği söz konusu asayişsizliğin giderilmemesi halinde Karadeniz Bölgesi'ni de işgal edeceğini Osmanlı Hükümetine bildirdi.

İstanbul Hükümeti bunun üzerine Doğu Anadolu'daki 9. Ordu Kıttaat-ı Müfettişliği görevine 30 Nisan 1919 tarihinde Padişah emri ile Mustafa Kemal Paşa'yı getirdi.

Mustafa Kemal Paşa ve heyeti, İstanbul'dan 16 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma Vapuru ile ayrıldı ve 19 Mayıs 1919 sabahı Samsun'a çıktılar.

Havza ve Amasya Genelgeleri

Mustafa Kemal Paşa, yaşanan işgaller karşısında hızlı bir şekilde, milli duyarlılığı harekete geçirmenin oldukça önemli olduğuna inanıyordu. 28 Mayıs 1919 tarihinde Havza'dan mülki yetkililere, Konya'daki Ordu Müfettişliğine ve kolordulara gönderdiği bir genelge ile her tarafta büyük ve coşkulu mitingler yapılmasını ayrıca meydana gelen işgallere karşı İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri

temsilcilerinin telgraflarla protesto edilmelerini istemiştir.

Havza'daki çalışmalarını sonlandıran Mustafa Kemal Paşa, Amasya'ya giderken artık, halkın egemenliğini ele almasından başka kurtuluş çaresi kalmadığını düşünüyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine Refet (Bele) Bey, Rauf (Orbay) Bey ve Ali Fuat (Cebesoy) Paşa 19 Haziran 1919'da Amasya'da toplandılar. Amasya'da dört komutan tarafından imzalanan metin çok önemli kararları içermekte idi.

Amasya Genelgesi ile ilk defa "Milli Mücadele'nin stratejisi" bir protokol haline getirilerek ilan edilmiş oluyordu. Amasya Genelgesi, Türk yurdunun bağımsızlığını ve topraklarının bir bütün olduğunu vurgulamak amacıyla birbirlerine iş birliği yapma konusunda söz veren komutanlar tarafından imza edilmiştir. Bu genelge ile millet egemenliğine dayanan yeni Türk devletinin kurulmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır.

Erzurum Yolculuğu ve Görevden Alınma

Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'daki çalışmaları bölgede bulunan İngiliz subayları arasında şüphe uyandırmaya başlamıştı. Harbiye Nezaretinden 6 Haziran 1919'da, Mustafa Kemal Paşa ve kurmaylarının geri çağrılmasını istediler. Bu baskı karşısında, 8 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa geri çağrılmışsa da o, bu emre itaat etmemiştir.

İstanbul'a dönüş emrini yerine getirmeyen Mustafa Kemal Paşa, "artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tabi olmak mecburiyetindedir" düşüncesine sahipti. Bunun üzerine İngilizlerin de tesiri ile İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal Paşa'yı, emre itaat etmediği ve ahaliyi merkezi otoriteye karşı teşvik ve tahrik ettiği gerekçesi ile azletti. Ayrıca Dahiliye Nezaretinin herhangi bir resmi sıfatının kalmadığını vilayetlere bildirmesini kararlaştırdı.

Sivas'taki çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'a gitmek üzere 28 Haziran'da buradan ayrılarak 1 Temmuz'da Erzincan'a ulaşmıştır. Erzincan'daki temaslarının ardından 2 Temmuz'da Erzurum'a doğru yola çıktığı sırada İstanbul'dan yeni bir telgraf aldı. Telgrafta, "Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah adına İstanbul'a çağrıldığı" ifade edilmekte idi. Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafta, "Anadolu'dan ayrılmayacağı, görevine devam edeceği" cevabını ilettili. 2 Temmuz'da Erzurum'a gitmek üzere Erzincan'dan ayrıldı ve 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a ulaştı.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi
ÜNİTE ADIMI Milli Mücadele’de Yerel ve Ulusal Kongreler
ÜNİTE NO 5
YAZAR Dr. Öğr. Üyesi YAVUZ ÖZDEMİR

Millî Mücadele Dönemi Yerel ve Ulusal Kongreler

Kongre kavramı oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olmakla beraber, Milli Mücadele sürecinde kullanılan terminoloji de, vatanın bütünü ya da bir kısmında kurtuluş amacıyla kararlar alan, onları uygulamaya çalışarak adeta iktidar üreten, etkin ve yetkin toplantılara kongre denilmektedir.

Tarihçiler 1918-1922 yılları arasında gerçekleştirilen Milli Mücadele Hareketi’ni üç aşamada incelemektedir. Bu aşamalar; hazırlık, savaş ve barış evreleri olarak isimlendirilmektedir. İşte kongreler denilen evre önemli nispette söz konusu hazırlık aşamasının bir gerçeği olarak konu edinilmektedir.

Kongreleri konu edinen çalışmalarda kongreler; kronolojik ve coğrafi olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Kronolojik tasnif dikkate alındığında kongreler sürecinin Kasım 1918’de başladığı ve Ekim 1920’de bittiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte 1918’de beş, 1919’da 18 ve 1920’de 8 kongre yapıldığı görülmektedir. Zeminsel ya da coğrafya esaslı tasnif üzerinden bakıldığında ise kongreler; Elviye’i Selase, Doğu, Batı, Trakya ve Güney kongreler grubu olarak sınıflandırılmaktadır. Burada genel hatlarıyla üzerinde durulan iki tasnif incelendiğinde kongrelerin 1919 yılında yoğunlaştığı görülmektedir. Coğrafya açısından kongre bölgeleri ise genelde yakın ve yoğun tehdidin olduğu yerler olarak dikkat çekmektedirler.

Kronolojik olarak kongreler sürecine ilk olarak giren Elviye’i Selase bölgesi, Mondros Mütarekesi gereği Türk Ordusu tarafından boşaltılması kararlaştırılmış bir bölge olarak İngiliz emperyalizminin uzantıları olarak kullanmaya çalıştığı Ermeni ve Gürcü tehdidini çok yakından hissetmekteydi. Bu durumu dikkate alan bölgedeki askeri ve sivil üst düzey yöneticiler ile birlikte harekete geçen bölge ileri gelenleri çare arayışlarına yönelmişlerdi.

Öncelikle örgütlenmelerini gerçekleştirmişler, peşinden kongreler yaparak zamanın ruhuna uygun kararlar almak suretiyle bölgenin Osmanlı camiasından kopmaması temel amaçlı çalışmalar yürütmüşlerdir.

Söz konusu bölgede beş kongre yapılmıştır. Bu kongreler Kars ve Ardahan’da toplanmışlardır. Kongrelerde hem bölge hem de ülke bütünlüğü dikkate alınarak radikal kararlar alınabilmiş ve hükümetleşme yoluna gidilmiştir.

Doğu Kongreleri, Trabzon, Erzurum ve Sivas vilayetlerinde toplanmış olup 1919 yılı içerisinde gerçekleştirilmişlerdir. Beş kongrenin gerçekleştirildiği bölgede ilk kongre, Rum ve Ermeni tehdidine karşı çare arayışlarının tartışıldığı Birinci Trabzon Kongresi olmuştur. İşgaller konusunun gündem bulduğu İkinci Trabzon Kongresi, Vilayat-i Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesinin ortak kongre yapma teklifine olumlu cevap vermeyi kararlaştırmış, mücadelenin yerellikten bölgeselliğe taşınması konusunda önemli bir adım atmıştır.

Ortak kongre kararı Trabzon ve Erzurum’da çalışmalarını hızlandırırken, Erzurum’da 17 Haziran 1919 tarihinde Erzurum İl Kongresi toplanarak, Ermeni iddialarına cevap oluşturan kararlar alınmış ve halkın silahlandırılması yolunda teşkilatlanmaya gidilmiştir.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk ve Vilayat-i Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesinin ortak kararı sonucu yapılması planlanmış olan kongre 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum’da toplanmıştır.

Kongre’ye Erzurum, Van, Bitlis, Sivas ve Trabzon vilayetlerinden 63 delege katılmıştır. Elazığ, Mardin ve Diyarbakır delegelerinin katılımları merkezi hükümet tarafından engellenmiştir.

Mustafa Kemal (Paşa) kongre başkanlığına seçilmiştir. Kongrede yapılan çalışmalar sonucunda on maddelik bir beyanname ve yedi maddelik bir nizamname (tüzük) hazırlanmasıyla 7 Ağustos 1919 tarihinde son bulmuştur.

Toplanma şekli bakımından bölgesel bir kongre olan Erzurum Kongresi, alınan kararlar bağlamında milli bir kongredir. Çünkü Erzurum Kongresi kararları incelendiğinde görülecektir ki, kararlarda sadece bölge dikkate alınmamış, vatanın bütünlüğü ve milletin istiklali konusunda yaşanan ve yaşanabilecek tehditler daha ön planda tutulmuştur. Nitekim on maddelik beyannamenin altı maddesi tamamen millidir. Bunlardan en önemlileri vatanın sınırlarının tespitinin yapılması silahlı mücadele

kararının alınması, yeni bir iktidar odağı olarak Heyet-i Temsiliye'nin oluşturulması ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinin meşrulaştırılarak görünür hale getirilmesidir. Ayrıca belirtilmelidir ki, kongre çalışmalarının sonucunda ortaya çıkarılarak yayınlanan beyanname Milli Mücadele'nin ilk programı niteliğinde olması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Erzurum Kongresi sonrası yirmi iki gün Erzurum'da çalışmasını sürdüren Heyet-i Temsiliye, 29 Ağustos 1919 tarihinde Sivas'a gitmek üzere yola çıkmış ve 2 Eylül 1919'da Sivas'a ulaşmıştır. Sivas'ta kongre hazırlıkları gözden geçirilmiş ve 4 Eylül 1919 tarihi itibarıyla Sivas Kongresi açılmıştır. Böylece 21-22 Haziran 1919 tarihinde yayınlanan Amasya Genelgesi ile yapılacağı duyurulmuş olan kongre çalışmalarına başlanmıştır. Ne yazık ki bu duyuru ve aradan geçen uzun bir süreye rağmen Trakya'dan ve Batı Anadolu'dan yetkili kılınmış hiçbir delege kongreye katılmamıştır. Dolayısıyla kongreye 38 delege katılmış, diğer bir ifade ile katılım sınırlı olmuştur. Katılımın sınırlı olmasında; İtilaf Devletleri, merkezi hükümetin kongreyi engelleme faaliyetleri, iletişim eksiklikleri ve farklı çare arayışlarının etkili olduğu ifade edilebilir.

Kongrenin başlangıcında başkanlık meselesi gündem olmuş ve çeşitli itirazlara rağmen, Mustafa Kemal (Paşa) başkan seçilmiştir. Başkanlık seçimi sonrasında diğer konuların görüşülmesine geçilmiş ve kongrede en yoğun tartışılan konu Amerikan mandası meselesi olmuştur. Netice itibarıyla yoğun bir şekilde tartışıldığı ve epeyce taraftarının olduğu manda konusu Erzurum Kongresi Beyanname'sinin yedinci maddesi bağlamında çözüme kavuşturulmuştur. Kongre, diğer konularda da Erzurum Kongresi Beyanname'sini esas almış, bölgesel nitelik taşıyan maddeler milli ölçüğe taşınmıştır. Milli Mücadele süresinde her yönüyle "milli" olan tek kongre Sivas Kongresi'dir. Aldığı kararlar ve ortaya çıkardığı teşkilatlanmalarla milli birlik konusunda çok önemli adımların atıldığı Sivas Kongresi, milli bir iktidar odağı yaratarak Türk tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Batı (Anadolu) Kongreleri, genellikle İngiliz emperyalizminin tetiklediği Yunan yakın tehdidi ve işgallerinin yarattığı durum karşısında Türklerin çare arayışları olarak gerçekleştirilmiş olup, İzmir, Balıkesir, Nazilli, Alaşehir, Muğla ve Afyon'da yapılmışlardır. Bölgede on üç kongrenin yapıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu kongrelerde oluşturulan heyet-i merkeziler ve örgütlenmeler, halkın Milli Mücadele'ye katılımının sağlanması bağlamında önemli işlevler görmüştür.

Trakya Bölgesi'nde beş kongre yapılmış olup, Edirne ve Lüleburgaz'da gerçekleştirilmiştir. Bölgesel kurtuluş arayışı fikrinin güçlü olduğu bu bölgede yapılan kongrelerde alınan kararlar doğal olarak bölgeselliği aşmamıştır. Bununla birlikte bölgede yapılan kongreler halkta direniş fikrini oluşturması açısından önemli olmuştur.

Güney bölgesi, kongreler sürecine bölgede yaşanan işgaller dolayısıyla geç girmiştir. Bu bölgede her ikisi de Pozantı'da yapılan iki kongre söz konusudur. Bölgede yapılan kongrelerde bölgedeki Fransız işgalinin sonlandırılması, teşkilatlanma, halkın Milli Mücadele'ye katılımı, bozgunculuğun önlenerek birliğin temini konularında kararlar alınmıştır. Alınan kararlar ve ortaya konulan mücadele ile Milli Mücadele'ye katkılar sağlamışlardır.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADI Heyet-i Temsiliye ve İstanbul Hükümetleri

ÜNİTE NO 6

YAZAR Doç. Dr. UFUK ERDEM

SİVAS KONGRESİ SONRASI GELİŞMELER

Sivas Kongresinde alınan kararlarda Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve milli bağımsızlığının korunması istenmiş ve gerektiğinde işgal kuvvetlerine karşı silahlı mücadele hareketi öngörülmüştür. Kongrede alınan kararlar Padişah'a da bildirilmek istenmişse de Damat Ferit Paşa bu girişime engel olmuştur. Bunun üzerine Damat Ferit Paşa'ya uyarı niteliğinde bir telgraf gönderilerek bir saat içerisinde Padişah ile iletişim sağlanması, bu gerçekleşmediği takdirde Anadolu'nun İstanbul ile irtibatının kesileceği bildirilmiştir. Verilen süre içerisinde Padişah ile iletişim sağlanamayınca Anadolu, İstanbul ile iletişimini kesmiştir. Anadolu'nun İstanbul üzerinde yürütmüş olduğu etkili siyaseti karşısında daha fazla dayanamayan Damat Ferit Paşa istifa etmek zorunda kalmıştır. Damat Ferit Paşa'nın yerine Milli Mücadele'ye karşı sert bir tutumu olmayan ve meşru bir yaklaşım içerisinde olan Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa da bir genelge yayımlayarak Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlara saygı gösterilmesi, Meclis-i Mebusan toplanıncaya kadar milletin tamamını ilgilendiren herhangi bir yükümlülük altına girilmemesi ve Damat Ferit Paşa'nın kabinesinde görev alanlara yeniden görev verilmemesi şartlarıyla Ali Rıza Paşa Hükümetine yardımcı olacaklarını bildirmiştir.

Ali Rıza Paşa Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa arasında önce telgraflarla iletişim sağlanmaya çalışılmış ancak bu girişimlerden etkili bir sonuç alınamayınca taraflar Amasya'da yüz yüze görüşülmesi konusunda anlaşmıştır.

Amasya Görüşmeleri

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey'in, İstanbul Hükümetini temsilen de Salih Paşa'nın yer aldığı görüşmeler, 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında yapılmıştır.

Üç gün süren görüşmelerde üçü açık ve imzalı, ikisi gizli ve imzasız olmak üzere beş protokol yapılmıştır. Görüşmelerde şu kararlar alınmıştır.

Vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığı korunacaktır.

Esas noktalar üzerinde anlaşmaya varılmış olup Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Heyet-i Temsiliye İstanbul Hükümetince tanınacaktır.

Milletvekili seçimleri serbestçe yapılacak ve seçimlere hiçbir sebeple karışılmayacaktır.

İstanbul güvenli olmadığından Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanması uygun değildir.

Asayiş bozulmasına meydan verilmeyecek, hükümetin lehinde veya aleyhinde bir şey yazılmayacaktır.

Azınlıklara ayrıcalık ya da imtiyaz verilmeyecektir.

Sivas Kongresinde alınan kararlar Mebusan Meclisinin onayının alınması şartıyla uygun görülmüştür.

İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleriyle yapacağı barış görüşmelerine temsilci olarak Heyet-i Temsiliyenin de uygun gördüğü kişileri gönderecektir.

Amasya Görüşmeleri ile İstanbul Hükümeti Anadolu'da başlayan Milli Mücadele'yi, alınan kararları ve Heyet-i Temsiliyeyi resmen tanımıştır.

Sivas'ta Komutanlar Toplantısı

Amasya Görüşmelerinin ardından Heyet-i Temsiliye 29 Ekim 1919'da toplanarak bir değerlendirme toplantısı yapmış ve Milli Mücadele taraftarı komutanların bir kısmını Sivas'a davet etmiştir.

Toplantıya Erzurum'dan XV. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Ankara'dan XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, Konya'dan XII. Kolordu Komutanına vekâleten Kurmay Başkanı Şemsettin Bey ve Sivas'ta bulunan III. Kolordu Komutanı Selahattin Bey katılmışlardır.

Sivas'ta yapılan Komutanlar Toplantısı ile hem durum değerlendirmesi yapılmış hem de bundan sonra hangi adımların atılacağı tespit edilmiştir.

Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Gelmesi

Meclis-i Mebusan açılıncaya kadar Sivas'ta kalmanın Milli Mücadele'nin yürütülmesi açısından uygun olmayacağı konusunda mutabakata varılmış ve Heyet-i Temsiliyenin Ankara'ya taşınması gerekli görülmüştür. Heyet-i Temsiliyenin Ankara'ya geçmesiyle Ankara, Milli Mücadele'nin merkezi olmuştur. Ankara'nın merkez seçilmesinde Ankara'nın sahip olduğu iletişim ve ulaşım olanakları,

Ankara'daki askeri durum, Ankara'nın Batı Cephesi'ne yakınlığı ve Ankara halkının Milli Mücadele'ye desteği önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti, 27 Aralık'ta Ankara'ya ulaşmışlardır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine 29 Aralık'ta bir genelge gönderen Paşa, Meclis-i Mebusan İstanbul'da toplanmadan önce tam bağımsızlık için lüzumlu görülen önlemleri almak üzere milletvekillerini Ankara'ya davet etmiştir. Yapılan görüşmelerde tam bağımsızlık etrafında milletin amacının bir programa esas olacak doğrultuda toplu bir şekilde ifade edilmesi kararlaştırılmıştır.

OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANI

Sultan Vahdettin, İttihat ve Terakki döneminde seçilmiş olan ve çoğunluğu İttihatçı milletvekillerinin oluşturduğu Meclis-i Mebusanı 21 Aralık 1918'de feshetmiştir. Kanun-i Esasi'ye göre meclisin dağıtılmasından sonraki dört ay içerisinde seçimlerin yenilenmesi gerekiyordu. Ancak işgal ve askeri durumlardan dolayı seçimler yapılamamıştır. Ali Rıza Paşa'nın sadrazamlık makamına getirilmesiyle seçim hazırlıkları başlamıştır. Nitekim Seçim Kararnamesi 7 Ekim 1919'da yayımlanarak ve seçimler işgal bölgeleri hariç olmak üzere iki buçuk ay gibi bir sürede tamamlanmıştır.

1919 seçimlerini büyük oranda Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetlerinin desteklediği adaylar kazanmış olup bu seçimlerde Mustafa Kemal Paşa da Erzurum milletvekili olarak seçilmiştir.

Kısa süre görev yapacak olan Meclis-i Mebusanın almış olduğu en önemli faaliyeti Misâk-ı Milli Beyannamesi'ni kabul etmek olmuştur.

İstanbul'un işgalinden sonra Meclis-i Mebusanın özgürce çalışma ortamı kalmamış ve 18 Mart 1920'de milletvekilleri milletvekilliği görevini yapılması hususunda güvenlik sağlanıncaya kadar meclis çalışmalarının durdurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu kararı 11 Nisan 1920'de Padişah Vahdettin'in Meclis-i Mebusanı feshettiğini belirten emri takip etmiştir.

Misak-ı Milli Beyannamesi

Kaynağını Erzurum ve Sivas Kongrelerinden alan Misâk-ı Milli, Meclis-i Mebusanın 28 Ocak 1920 tarihinde yapılan gizli toplantısında bütün mebusların imzalarıyla kabul edilmiş ve 17 Şubat 1920 tarihinde bütün yabancı parlamentolara ve basına bildirilmiştir. Misak-ı Milli kararları şöyledir:

- 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sırasında işgal altında kalan Osmanlı Devleti'nin sadece Arap çoğunluğunun yaşadığı kısımlarının geleceği, bölge halkının serbestçe vereceği oylara göre belirlenecektir. Mütareke çerçevesinde din, ırk, fikir birliği çerçevesinde birleşmiş, karşılıklı sevgi ve özveri hisleriyle dolu, örfi ve sosyal haklarıyla mahalli koşullara tamamen saygı gösteren Osmanlı-İslâm çoğunluğunun ikamet ettiği kısımların tamamı hiçbir gerekçe ile ayrılma kabul edilemez bir bütündür.
- Plebisit (halk oylaması) ile anavatana katılmış olan Kars, Ardahan, Batum (Elviye-i Selâse) için gerekirse yeniden halk oylamasına başvurulmasını kabul ederiz.
- Batı Trakya'nın hukuki durumu bölgede yaşayanların özgür bir şekilde bildirecekleri oylara göre tespit edilmelidir.
- İslam hilafetinin ve Osmanlı Hükümetinin merkezi, saltanatın payitahtı olan İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeye karşı korunmuş olmalıdır. Bu esas çerçevesinde boğazların dünya ticaret ve taşımacılığına açık kalması hakkında bizimle diğer bütün ilgili devletlerin ortak verecekleri karar geçerlidir.
- İtilâf Devletleriyle düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılmış olan antlaşma maddeleri çerçevesinde azınlıkların haklarına, çevre devletlerdeki Müslümanların da aynı haklardan faydalanması şartıyla uygun davranılacaktır.
- Milli ve iktisadi gelişmemizin sağlanabilmesi ve daha modern bir idareye kavuşulması için her devlet gibi bizim de çeşitli gelişme araçlarının temininde tam bağımsızlığa ve serbestliğe sahip olmamız hayat ve becamızın esas temelidir. Bu nedenle siyasi, adli, mali ve diğer gelişmelerimizi engelleyici kısıtlamaları kabul edilmeyecektir. Üzerimize düşen borçlarımızın ödeme şartları da belirtilen esaslara aykırı olmayacaktır.

Misâk-ı Milli, milletin hedef ve amaçlarını içeren kısa ve net bir programdır. Beyanname'yle milli ve bölünmez Türk vatanının sınırları çizilmiş, bir devletin tam bağımsız ve özgür yaşama isteği ortaya konulmuştur.

İstanbul'un İşgali

Misâk-ı Milli'nin ilan edilmesi İtilaf Devletlerinde ciddi bir rahatsızlığa neden olmuştur. İtilaf Devletleri Türklere öngörülen barış koşullarını kabul ettirmek, Milli Mücadele'yi ve Mustafa Kemal Paşa'yı etkisiz hale getirmek için İstanbul'u işgal etme kararı almışlardır.

İtilaf kuvvetleri, stratejik kamu binalarını işgal etmişler ve kendileri için tehlikeli gördükleri kişileri Malta'ya sürgüne göndermişlerdir.

İstanbul'un işgali Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilişini hızlandırmıştır. Yeni durum ve şartların getirdiği ortam milli ve bağımsız bir devlet kurma düşüncesini güçlendirmiştir.

İstanbul'un işgali sonrasında baskılara daha fazla dayanamayan Salih Paşa da istifa etmiştir. Onun yerine Padişah Vahdeddin tarafından Milli Mücadele'yi ve bu hareketin lider kadrosunu yok etmeyi amaç edinmiş olan Damat Ferit Paşa dördüncü defa sadarete getirilmiştir. Bunun üzerine Mustafa

Kemal Paşa, 8 Nisan 1920 tarihinde bir tamim yayımlayarak Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin tanınmayacağını bildirmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümeti de, 11 Nisan'da karşı bir beyanname yayımlayarak Milli Mücadele'yi hareketine katılanları devletin en büyük düşmanları olarak ilan etmiştir. Ayrıca İstanbul Hükümeti, 18 Nisan'da, İtilaf Devletlerinin de desteğiyle Anadolu'daki milli hareketi ortadan kaldırmak için Kuva-yı İnzibatiye adlı bir ordunun kurulmasını kararlaştırmıştır. Padişah Vahdeddin ve İstanbul Hükümeti'nin bu tavrı, İtilaf Devletlerinin işgallerini kolaylaştırmasına zemin hazırlamış, Milli Mücadeleye karşı ayaklanmaların çıkmasına ve Milli Mücadele'nin uzamasına neden olmuştur.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi
ÜNİTE ADITBMM'nin Açılışı, Yapısı, Özellikleri ve Faaliyetleri
ÜNİTE NO 7
YAZAR Prof. Dr. SELAMİ KILIÇ

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar doğrultusunda 1919 seçimleri yapıldı. İstanbul'dan ve Anadolu'dan seçilen milletvekillerinin katılımıyla 12 Ocak 1920'de Son Osmanlı Parlamentosu (Meclis-i Mebusan) açıldı. 28 Ocak'ta Meclis, Misak-ı Milli kararlarını kabul etti. Misak-ı Milli'nin kabulü ve diğer bazı ikincil nedenlerle İtilaf Devletleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal etti. Meclis çalışmalarını tatil etti ve bazı milletvekilleri ile birlikte çok sayıda asker ve sivil görevli İngilizler tarafından tutuklanarak, Malta'ya sürgün edildi.

İstanbul'un işgal edildiğini öğrenen Mustafa Kemal Paşa, işgalin haksız olduğunu söyleyerek şiddetle protesto etti. 17 ve 19 Mart 1920'de iki genelge yayımlayarak, kurucu Meclis'in Ankara'da açılacağını bildirdi. Bu doğrultuda Anadolu'da seçimler yenilendi ve Meclis-i Mebusandan bazı milletvekillerinin de meclise katılabilecekleri açıklandı. Meclisin daha önce 22 Nisan'da açılacağı bildirilmişti. Ancak bu karardan vazgeçilerek, 21 Nisan'da askeri ve mülki makamlara çok ivedi kaydıyla gönderilen telgrafla meclisin 23 Nisan Cuma günü açılması kararlaştırıldı.

Meclis, o gün Hacı Bayram Camiinde kılınan Cuma namazından sonra ulusal ve dinsel törenler eşliğinde, bugün müze olarak kullanılan Ankara'nın Ulus ilçesinde bulunan binada 23 Nisan 1923 günü açıldı. En yaşlı üye sıfatıyla Sinop Milletvekili Şerif Bey'in yaptığı açış konuşmasıyla Meclis çalışmalarına başladı.

24 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa Meclis başkanı seçildi. Aynı gün Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmasında, İzmir'in işgalinden meclisin açılışına kadar gelişen askeri ve siyasi olayları anlattı. Ertesi gün, 25 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa, hükümetin kurulması gerektiğini Meclise önerdi. Öneride; "hükümet kurmak zorunludur. Büyük Millet Meclisinin üstünde bir güç yoktur. Büyük Millet Meclisi yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurul hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır" deniliyordu.

25 Nisan 1920'de sekiz kişiden oluşan geçici bir hükümet kuruldu. Aynı gün bir de anayasa komisyonu oluşturularak yeni hükümetin oluşum biçimini saptayacak bir yasanın hazırlanmasına karar verildi. Komisyon beş maddelik bir yasa taslağı hazırlayarak 2 Mayıs 1920'de Meclisin onayına sundu. Yasa taslağında; kurulacak hükümete İcra Vekilleri adı verileceği, on bir kişiden oluşacağı, her vekilin meclisten salt çoğunlukla seçileceği ve İcra Vekilleri arasında çıkacak anlaşmazlıkların TBMM tarafından çözüleceği hükümleri yer almaktaydı.

Yasa ilk kez olarak meclis hükümeti sistemini getiriyordu. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve İktisat Bakanlığının kurulmasını öngörüyor, Genel Kurmay Başkanlığının hükümetin içinde yer almasına izin veriyordu.

Yasa Mecliste benimsendikten sonra, seçimlere geçilmiş ve 3-5 Mayıs günlerinde yapılan seçimler sonucu Yeni Türkiye'nin ilk hükümeti oluşturulmuştu.

Kurulan Hükümet, izleyeceği politikayı belirlemek üzere bir hükümet programı hazırlamış ve 9 Mayıs 1920'de Meclisin onayına sunmuştu.

Büyük Millet Meclisi 29 Nisan 1920'de, Meclisin meşruiyetine fiilen ya da sözlü ve yazılı olarak karşı çıkarak isyan edenleri ya da bozgunculuk hareketlerinde bulunan, kargaşalara neden olanları vatan haini sayan ve eylemli olarak vatana ihanet edenlere idam cezası verileceğini belirten "Hıyanet-i Vataniye Yasası'nı" benimsedi.

Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin iç güvenliği sağlamak için aldığı önlemlerden biri de "Firariler Kanunu"ydü. Meclisin açıldığı dönemde değişik nedenlerle başlayan askerden kaçma ve ayaklanmaların önü alınmış değildi. Bunun üzerine Müdafaa-i Milliye Vekâleti "Firariler Kanunu" yasa tasarısını hazırladı. Kanun tasarısı meclisçe incelendikten ve gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra "askere alınıp kaçanları ya da kaçmaya neden olanları, kaçakları saklayanları, onlara yardım edenleri" cezalandırmak üzere Büyük Millet Meclisi üyelerinden oluşan ve İstiklal Mahkemeleri adı verilen bir mahkemenin kurulmasına karar verildi (11 Eylül 1920).

İstiklal Mahkemeleri, olağanüstü yetkilere sahip Meclisin, kendi içinden çıkardığı ve olağanüstü

yetkilerle donattığı ihtilal mahkemeleriydi. Diğer bir anlatımla, Meclis yargı gücünü kendi bünyesinden çıkardığı devrim mahkemelerine geçici süreliğine vererek, iç güvenliği sağlamaya çalıştı. İstiklal Mahkemeleri üç kişiden oluşacaktı. Bunların üçünün de “hukukçu ve/veya hukuk bilen” milletvekillerinden olmasına özen gösterildi. Her üye Mecliste aynen hükümet üyeleri gibi salt çoğunlukla seçilecekti. Mahkemece verilen kararlar kesin olacak ve vakit geçirilmeden uygulanacaktı. Yasanın uygulanmasından Büyük Millet Meclisi sorumlu olacaktı.

Yasanın kabul edilmesinden sonra 8 ayı yerde; Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı, Diyarbakır’da mahkeme kurulması kararlaştırıldı. I. Dönem İstiklal Mahkemeleri (1920-1922) Milli Mücadele yıllarında çeşitli cezalar verdi: 1054 idam, 243 gıyaben idam, 1786 kalebent ve kürek, 41678 çeşitli cezalar (para cezası, dayak, görevden uzaklaştırma, halk ve asker önünde teşhir gibi). Yargılamalar sonucunda 11744 kişi de suçsuz bulundu.

TBMM, yeni devletin kuruluş ve çalışma biçimini gösteren 1921 Anayasası’nı, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adıyla kabul etti. 20 Ocak 1921 tarihli ve 85 sayılı yasayla kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 23 madde ve bir de ayrı maddeden oluşan kısa bir çerçeve anayasası niteliğindedir.

23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanan ilk Büyük Millet Meclisi, “Kuvayı Milliye Ruhunu” temsil eden meclisti. İlk Meclisin, Kuvayı Milliye ruhunu temsil ettiğini söyleyen Hıfzı Veldet Velideoğlu, ilk Meclisi “Kuvayı milliye”, ikinci meclisi ise “Devrim meclisi” olarak nitelendiriyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi olağanüstü bir dönemde olağanüstü yetkilerle donatılmış bir meclisti. Üyeleri hem Osmanlı seçim sistemine hem de yeni ihtiyaçlara dayanan bir seçim yöntemiyle seçilmişlerdi. Azınlık unsurları seçime katılmadığı için daha önceki Osmanlı Parlamentolarının aksine milli bir nitelik taşımaktaydı. Mecliste güçler birliği vardı. TBMM hem yasaları çıkarıyor hem de bu yasaları uyguluyordu. TBMM olağanüstü durumlarda başvurulmuş Meclis Hükümeti Sistemi’ni benimsemişti. İcra vekili olarak görev yapacak her kişiyi meclisten tek tek seçiyor ve onu meclise karşı sorumlu tutuyordu. Bu nedenle, TBMM Hükümeti adını alıyordu. TBMM gerekli gördüğü zaman yargılama işlemi de üzerine alabiliyordu. Hatta yargı gücünü, kendi içinden çıkardığı bir kuruma (İstiklal Mahkemeleri) geçici bir süreliğine verebiliyordu. Ancak bu kurum yargılama yetkisini meclis adına kullanabiliyordu. Meclis, kendi üzerinde hiçbir güç tanımıyordu. Çünkü gücünü millettten alıyor ve çalışmalarında da hep millete dayanıyordu.

Toplumun tüm kesimlerinden milletvekili seçilmişti. Dolayısı ile Birinci Meclis, geniş tabanlıydı. Mecliste, (102) serbest meslek sahibi, (133) devlet memuru, (52) asker, (32) din adamı, (30) ziraatla uğraşan, (7) aşiret reisi, (4) teknik eleman, (16) sağlıkçı, (2) de reji görevlisi bulunuyordu. Mesleki açıdan tüm kesimlerin temsilcileri TBMM içinde yer almaktaydı. Osmanlıcı düşüncüyü simgeleyen Fesliler, İnkılâpçı düşüncüyü simgeleyen Kalpaklılar ve İslamcı düşüncüyü simgeleyen Sarıklılar bu Mecliste yer almışlardı. Milletvekillerinin çoğunluğu 30-40 yaş grubunda bulunmakta ve en küçük milletvekili 20 yaş grubundaydı. TBMM’nde 288 yüksekokul, 94 ortaöğretim, 21 meslek ve özel eğitim kurumlarından yetişmiş milletvekili vardı. Bunlardan 162 milletvekilinin Türkçenin dışında bir yabancı dil bildiği, -kimilerinin ise daha fazla dil bildiği- görülmekteydi. Yabancı dil bakımından başta Fransızca, Arapça, Farsça, İngilizce ve Almanca gelmekteydi. Dolayısıyla TBMM’nin Birinci Dönem milletvekillerinin öğrenim durumunun oldukça yüksek olduğu söylenmelidir. Üyelerin yaklaşık dörtte üçü Avrupa düzeyinde lise veya yükseköğretim mezunlardı. TBMM Hükümeti’nin üyeleri yüzde doksan oranında yüksek öğrenimliydi.

TBMM, çok sesli demokrat bir meclisti. Osmanlı ideolojik akımları içinde yetişen milletvekillerinden oluşan bu Mecliste, her türlü düşünceye sahip insana rastlamak mümkündü. İttihatçısı, İtilafçısı, Türkçüsü, İslamcısı, Bolşevik’i hatta ihtilalcisi bile yer almıştı. TBMM üyeleri partilere karşıydı. Bu nedenle de Mecliste herhangi bir partileşme eğilimine girmemişlerdi. Ancak gruplaşmalar vardı. Halk Zümresi, İstiklal, İslahat, Tesanüt Grubu, Yeşil Ordu vs.

Kurucu Meclis hüviyetine sahip olan TBMM, inkılapçı bir meclisti. Olağanüstü yetkilerine dayanarak kişi egemenliğinden milli egemenliğe geçişi sağladı ve böylece asırlardır süren saltanatı kaldırdı. Bu Meclis aynı zamanda halkın her türlü sorununa eğilen onlara çözüm arayışı içinde olan halkçı bir meclisti.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADIMI Milli Mücadele’de İhanet Yarışı: Sevr Antlaşması, İç İsyanlar ve Sonuçları

ÜNİTE NO 8

YAZAR Doç. Dr. ALİ SERVET ÖNCÜ

Milli Mücadele döneminde kurtuluş savaşına zarar veren milli kuvvetleri maddi ve manevi olarak zora sokan dolayısıyla ihanet olarak nitelendirilebilecek birçok gelişme yaşanmıştır. Bunların en önde gelenlerinden ikisi ülkenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden Sevr Antlaşması'nın imzalanması ve Anadolu'nun birçok yerinde çıkan iç isyanlardır.

İtilaf Devletleri 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin geleceği konusunda bir karara varamamışlardır. Bu durumun en önemli sebebi Osmanlı topraklarını aralarında bölüşmemeleri ve özellikle İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı'nda Araplara, Yahudilere, Fransızlara ve Osmanlı topraklarında yaşayan bir takım azınlıklara verdiği ayrı ayrı sözler olmuştur. Bu konu Paris Barış Konferansı'nın sona ermesinden sonra İtilaf Devletlerinin kendi aralarında yaptıkları birçok toplantıda tartışılmış ve sonuçta bir mutabakata varılmıştır.

Bu mutabakat çerçevesinde İtilaf Devletlerince oldukça ağır şartlardan oluşan bir antlaşma taslağı hazırlanmış ve Osmanlı Hükümetine sunulmuştur. Ancak antlaşmanın kabul edilip imzalanması süreci Osmanlı Hükümeti açısından oldukça sıkıntılı geçmiştir. Zira antlaşma oldukça ağır hükümler taşımakta ve egemen bir devletin kabul edemeyeceği şartlar içermekteydi. Osmanlı Hükümeti tıpkı Mondros Mütarekesi'nde olduğu gibi antlaşmanın şartlarını biraz yumuşatmak için bazı teşebbüslerde bulunmuşsa da İtilaf Devletleri antlaşma taslağında herhangi bir değişiklik yapmayı kabul etmemişlerdir. Osmanlı yönetimi de gelinen noktada değişiklik taleplerinde ısrar etmenin işleri daha da zorlaştıracağı düşüncesiyle hareket etmiş ve Saltanat Şurasında varılan mutabakatla antlaşmanın imzalanmasına karar verilmiş, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren nihai barış antlaşması 10 Ağustos 1920 tarihinde Paris'te imzalanmıştır.

Oldukça ağır şartlar taşıyan bu antlaşma ile Osmanlı Devleti hem çok küçük bir toprak parçasına mahkûm edilmiş hem de egemenlik hakları büyük oranda elinden alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin tarihi boyunca imzaladığı en ağır antlaşma olan Sevr Antlaşması bir anlamda Avrupalıların Şark Meselesi'ne getirdikleri bir çözüm olarak değerlendirilebilir.

Antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin Rumeli sınırları İstanbul'a kadar geriletilmiş ve Batı Anadolu Yunanistan'a bırakılmıştır. Güneyde Mardin, Antep ve Amanos Dağları Fransızlara verilmiş, Doğu Anadolu'da bir Ermenistan, Fırat Nehri'nin doğusunda ise antlaşmaya göre kurulan Ermenistan, Irak ve Suriye arasındaki bölgede bir Kürt Devleti'nin kurulmasının önü açılmıştır.

Antlaşma ile Boğazların yönetiminin kurulacak bir uluslararası komisyona devredilmesi ve İstanbul ve çevresi ile Ankara, Kastamonu ve çevresinin Türklere bırakılması fakat Osmanlı Devleti'nin antlaşma hükümlerine uymaması durumunda İstanbul'un da işgal edilmesi kararlaştırılmıştır.

Sevr Antlaşması'yla kapitülasyonların devam etmesi, Osmanlı Devleti'nin maliyesinin İtilaf Devletlerinin kontrolünde olması, azınlıkların kendi okullarını açabilmesi, Osmanlı ordusunun ağır silahlara sahip olamaması karara bağlanmıştır. Antlaşmaya göre; Osmanlı ordusunun asker sayısı on beş bini jandarma olmak üzere elli bin yedi yüz kişi olarak belirleniyor, zorunlu askerlik uygulaması kaldırılıyor ve ordu müttefik komisyonların kontrolüne bırakılıyordu. Osmanlı Devleti'nin Irak, Suriye, Hicaz ve Filistin'in elinden çıktığını kabul ederek, Mısır üzerindeki bütün haklarından vazgeçmesi karar altına alınıyordu.

Milli Mücadele Dönemi'nde ihanet girişimi olarak değerlendirilebilecek bir diğer hadise de iç isyanlardır. 1919 yılında başlayan isyanlar önce Kuva-yı Milliyeyi sonrasında ise Ankara Hükümeti ve onun kurduğu düzenli ordu birliklerini uğraştırmıştır.

Milli Mücadele Dönemi'nde iç isyanların önemli bir kısmı Damat Ferit Paşa hükümetleri ve başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletleri tarafından çıkarılmış ve desteklenmiştir. Damat Ferit Paşa ve İngilizlerin iç isyanları kışkırtmalarının en önemli nedeni Kuva-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk hareketini boğmaktı. İsyancı Heyet-i Temsiliyenin görev yaptığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılma hazırlıklarının sürdüğü ve meclisin açıldığı dönemlerde daha yoğunlaşmıştır.

İsyanların çıkmasında etkili olan bir diğer unsur da bazı nüfuzlu ve varlıklı kişilerin çıkarlarını düşünerek milli mücadeleye katılmak istememeleriydi. Bu gibi kişiler işgalci güçlere karşı

durulamayacağına inanıyor, devletin kurtuluşu için İtilaf Devletlerine karşı gelinmemesini savunuyorlardı. Aslında bu kişi ve zümrelerin davranışlarının temelinde varlıklarını ve nüfuzlarını kaybetmemek için savaşmamak vardı ve bu sebeple Mili Mücadele'ye karşı tavır almışlardı. Bu kişi ve zümreler bunu savunurken de Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve İngilizler gibi padişahlık ve halifelik makamını kullanıyorlar, bunlara bir zarar gelmemesi için böyle bir yola başvurduklarını iddia ediyorlar, Kuva-yı Milliye hareketini ve Türkiye Büyük Millet Meclisini asi ve hilafet karşıtı şeklinde gösteriyorlardı.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılıp düzenli ordunun kurulmasından önce bir kısım Kuva-yı Milliye birliklerinin bazı bölgelerde halka karşı takındıkları tavır ve aldıkları bazı tedbirler halkın tepkisini çekmiş, bu da bazı bölgelerde Kuva-yı Milliye birliklerine karşı isyanlara neden olabilmıştır.

Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin İsyanların başarılı olması için her türlü yola başvurduğu görülmektedir. Bu amaçla isyancılara rütbeler verilmiş ve paralar dağıtılmıştır. İtilaf Devletleriyle işbirliği yapılmış ve milli mücadelecilerle ilgili idam kararları alınmıştır. Fetvalar çıkarılıp Milli Mücadele taraftarlarını dine aykırı hareket etmekle itham etmişlerdir.

İsyancılar halkın, uzun süren savaşlar, yenilgiler, yokluk, kıtlık, bıkkınlık ve ümidini yitirmesi gibi olguları kullanarak kendilerine destek bulmaya çalışmışlardır. Anadolu halkı birçok isyan bölgesinde de isyanları desteklemese de canını ve malını korumak için isyancılara destek verir gibi görünmüştür. Milli Mücadele hareketi isyanları bastırmak için büyük çaba harcamış, isyanlar cephelerde verilen mücadeleyi ister istemez olumsuz etkilemiştir.

TBMM Hükümeti isyanları bastırmak için çeşitli yöntemlere başvurmuş, bazı isyan bölgelerine Nasihat Heyetleri ve arabulucular gönderilmiş fakat bu yöntemler işe yaramayınca silahlı kuvvetlerle müdahale edilip isyanlar bastırılmıştır.

Yine milli güvenlik sorunu olan isyanların çıkmasını önlemek ve çıkan isyanları etkili bir şekilde bastırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Firariler Hakkında Kanun çıkarılmış, İstiklâl Mahkemeleri kurulmuştur.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi
ÜNİTE ADIMI Milli Mücadele’de Cephele-I: Doğu Cephesi
ÜNİTE NO 9
YAZAR Doç. Dr. MEVLÜT YÜKSEL

BERLİN ANTLAŞMASI’NDAN MONDROS MÜTAREKESİ’NE DOĞU’DA ERMENİ SORUNU VE ELVİYE-İ SELÂSE MESELESİ

Ermeni Sorunu

Doğu Cephesi’nin açılmasının yegâne nedeni, Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında ortaya çıkan ve devleti askeri ve siyasi olarak meşgul eden Ermeni sorunudur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile uluslararası boyut kazanmıştır.

Berlin Antlaşması’ndan sonraki süreçte Osmanlı ülkesindeki ayrılıkçı Ermeniler, Doğu Anadolu’nun birçok yerinde şubeleri olan cemiyetler kurmuşlardır. Bunların en radikalleri Taşnak ve Hınçak Cemiyetleridir. Kısa zamanda teşkilatlanan Ermeni komiteleri, Vilâyât-ı Şarkıyye’de bağımsız bir Ermenistan kurmak amacıyla silahlanmışlardır. Ardından Doğu Anadolu’nun hemen her yerinde isyanlar ve terör eylemleri gerçekleştirilerek Müslüman ahaliyi hedef alan katliamlar gerçekleştirilmişlerdir.

Ermeni çeteciler, 1890-1909 yılları arasında gerçekleştirdikleri tüm isyanlar ve terör eylemleri esnasında, on binlerce Türk-Müslüman nüfusu, kadın ve çocuk ayırımı yapmadan acımasız yöntemlerle kaletmişlerdir. Ermeni komiteleri I. Dünya Savaşı’nda da Rus orduları safında savaşma kararı almışlardır. Bir kısım Ermeniler, Rus ordularına katılırken içerdeki Ermeniler ise çeteler teşkiliyle katliamlara başlamışlardır. Osmanlı Devleti, Ermeni çetelerinin, katliamlarını durdurmak gayesiyle 24 Nisan 1915’te aldığı kararla Ermeni komitelerini kapatmış ve ileri gelen komitecileri de tutuklamıştır. Fakat bu yeterli olmayınca da 27 Mayıs 1915’te “Geçici Sevk ve İskân Kanunu”nu çıkararak yaklaşık 650.000-700.000 Ermeni’yi Suriye bölgesine sevk ve iskân etmiştir.

Ermeni olayları, Rusya’da meydana gelen ihtilal neticesinde Rus ordularının Doğu Anadolu’daki işgal ettiği yerlerden çekilmesiyle daha da artmıştır. Antranik komutasındaki Ermeni çeteleri de Rus birliklerinin boşalttığı yerlerde büyük bir katliam ve mezalim hareketi başlatmışlardır. Bunun üzerine 12 Şubat 1918 tarihinde ileri harekât emri alan Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki I. Kafkas Kolordusu ile 12 Mart 1918’ne kadar Erzurum’a kadar olan bölgeyi Ermeni çetelerinden temizlemiştir. Fakat Brest-Litovsk Antlaşması’ndan sonra Elviye-i Selâse meselesi kapsamında meydana gelen gelişmeler Kars ve çevresinde yeni bir Ermeni işgaline yol açmıştır.

Elviye-i Selâse Meselesi

3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile Rusya I. Dünya Savaşı’ndan resmen çekilmiştir. Bu antlaşmanın 4. maddesi gereğince Bolşevik Hükümetinin Elviye-i Selâse olarak adlandırılan Kars, Ardahan ve Batum livalarını boşaltması, bölge ahalisinin halk oylaması ile kendi kaderini belirlemesi kararlaştırılmıştır. Ancak Rus birliklerinin boşalttıkları yerlere kısa zamanda Ermeni ve Gürcü çeteleri yerleşmeye başlamıştır. Ermeniler, bölgeye girdikleri andan itibaren Kars ve çevresinde 20.000’den fazla Türk’ü çoluk çocuk yaşlı demeden toplu katliamlarla şehit etmişlerdir. Bunun üzerine aldığı emirle yeniden harekete geçen Kazım Karabekir Paşa, emrindeki kolorduyla 5 Nisan’da Sarıkamış’ı, 7 Nisan’da Van’ı, 14 Nisan’da Batum’u 25 Nisan’da Kars’ı Ermenilerden temizlemiştir.

Bölgenin Ermeni çetelerinden temizlenmesinin ardından Osmanlı Hükümeti, bir an önce sınırlarına dâhil etmek istediği Elviye-i Selâse meselesine yönelmiştir. Bu amaçla Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan Hükümetlerinin oluşturduğu Maverâ-yı Kafkas Hükümeti ile Batum’da bir müzakere süreci başlatmıştır. 11 Mayıs-4 Haziran 1918 tarihleri arasında cereyan eden müzakereler sonunda Osmanlı Hükümeti, adı geçen devletlerle bir anlaşmaya varmıştır. Buna göre; Ermenistan ve Gürcistan’ın, Kars ve Batum’u boşaltması kararlaştırılmıştır. Fakat Ermenilerin direnmesi, Osmanlı Devleti’ni yeni bir harekât emri vermek zorunda bırakmıştır. Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki I. Kafkas Kolordusu, 15 Mayıs 1918 tarihinde Gümrü’yü almıştır.

Fakat durum Elviye-i Selâse’de aynı kalmamıştır. Kafkas İslâm Ordusunun Bakü’yü ele geçirmesi ve “Mondros Mütarekesi” Elviye-i Selâse ile ilgili yeni gelişmelere neden olmuştur.

DOĞU CEPHESİ’NİN AÇILIŞINA GİDEN SÜREÇ

Mondros Mütarekesi ve Doğu'da Milli Teşkilatlanma

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi gereğince Türk Orduları Azerbaycan, Dağıstan ve Kars'ı boşaltmak zorunda kalmışlardır. Türk askerinin çekilmesinin ardından 13 Şubat 1919'da İngilizler Kars'ı işgal etmişler bir ay sonra da Ermenilere teslim etmişlerdir. Böylelikle Elviye-i Selâse'nin en önemli bölgesinde Ermeni mezalimi yeniden başlamıştır. Bu Doğu'daki milli mücadelenin temelini oluşturan teşkilatların kurulmasına yol açmıştır. Teşkilatlar şunlardır: Ahıska Şurası/Hükümeti: 29 Ekim 1918 tarihinde Ömer Faik Bey isimli bir vatansever tarafından Ardahan'da kurulmuştur. Ardahan'da iki kongre gerçekleştirmiştir. Bunların İlki 3-5 Ocak 1919 tarihleri arasında ikincisi 7-9 Ocak 1919 tarihleri arasında düzenlenmiştir.

Kars İslam Şurası/Kars Milli Şurası: 5 Kasım 1918 tarihinde bölgedeki Ermenilere karşı mücadele etmek amacıyla Kars'ta kurulmuştur. Şura, ilki 15 Kasım 1918'de ikincisi ise 30 Kasım-2 Aralık 1918 tarihleri arasında iki kongre düzenlemiştir. Bu kongrelerde önemli kararlar alınmıştır. 17/18 Ocak 1919'da "Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti" ismini almıştır. Kars'ın İngilizler tarafından işgali ile dağıtılmıştır.

Aras Türk Şurası/Hükümeti: Iğdır ve Nahçıvan ahalisinin desteğiyle 3 Kasım 1918'de Emir Bey Ekberzâde öncülüde Ermeni mezalimine karşı mücadele etmek amacıyla Iğdır'da kurulmuştur. 18 Ocak 1919 tarihinde aldığı bir kararla Cenubî Garbi Kafkas Hükümeti'ne katılmıştır.

Oltu İslam Şurası/Hükümeti: I. Dünya Savaşı esnasında Oltu'nun Rus işgaline düşmesi sonrasında Ermeni çetelerine karşı mücadele etmek gayesiyle kurulmuştur. Mütareke sonrasında teşkilatlanan Oltu İslam Terakki Komitesinin devamıdır.

İstihlâs-ı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) Cemiyeti: Elviye-i Selâse'deki milli teşkilatlanmanın bir parçası olarak 1919 yılı başlarında Süleyman Necati Bey tarafından kurulmuştur. Erzurum ve çevresini hedef alan Ermeni iddiaları ve mezalimine karşı mücadele etmek amacıyla faaliyet göstermiştir. Yayın organı olan Albayrak gazetesi de belirlenen amaçlar doğrultusunda bölge halkının bilinçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti: Doğu Anadolu'nun Ermenilere verileceği tehlikesine karşı tepki olarak Erzurumlu mebuslarca 1918 yılı sonunda İstanbul'da kurulmuştur. 1 Mart 1919'de cemiyetin Erzurum Şubesi açılmıştır. Cemiyetin ilk önemli faaliyeti, 17 Haziran 1919 tarihinde düzenlediği "Vilâyet Kongresi"dir. Cemiyetin en büyük ve önemli faaliyeti ise "Erzurum Kongresi"dir. Albayrak gazetesi, cemiyetin resmi yayın organı olarak çıkarılmıştır.

DOĞU CEPHESİ VE ERMENİ HAREKÂTI

Harekât Kararının Alınması

TBMM'nin açılışını müteakip Kâzım Karabekir Paşa, 26 Nisan 1920 tarihinde Ermenilerin bölgedeki mezalimlerini durdurmak, Türkiye ile Azerbaycan ve Kafkasya arasındaki kara bağlantındaki engelleri açmak gayesiyle TBMM Başkanlığına bir telgraf göndererek Doğu Harekâtı için izin istemiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa, henüz erken olduğunu bildirmiştir. Kâzım Karabekir Paşa, 9 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'ye yeni bir telgraf göndermiş ve Elviye-i Selâse'yi ele geçirmek ve Ermenileri bölgeden temizlemek gayesiyle Doğu Harekâtı için yeniden izin istemiştir. Aynı gün TBMM'den kendisine gelen cevapta; harekâtın şimdilik ertelenmesi istenmiştir.

Karabekir Paşa, 15 ve 30 Mayıs tarihlerinde TBMM'ye gönderdiği telgraflarla harekât isteğini yenilemiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa 1 Haziran tarihli yanıtta Sovyet Hükümeti ile müzakerelerin devam ettiği bir sırada böyle bir harekât için henüz erken olduğunu belirtmiştir. Bu konuda oldukça ısrarlı davranan Karabekir Paşa, 4 Haziran 1920 tarihinde TBMM'ye yaptığı yeni başvurusunda ise Soğanlı Dağları geçitlerine kadar olan mıntıkayı ele geçirmek istediğini bildirmiştir.

Kâzım Karabekir Paşa'nın ısrarlı taleplerine karşılık nihayet Mustafa Kemal Paşa TBMM başkanlığı vasıtasıyla 6 Haziran 1920'de ona bu izni vermiştir. 15 Haziran 1920 tarihinde TBMM tarafından alınan bir kararla 15. Kolordu Komutanlığının adı Doğu Cephesi Komutanlığı şeklinde değiştirilmiştir.

Karabekir Paşa da Doğu Cephesi Komutanlığına atanmıştır. TBMM'den gelen izin üzerine Soğanlı geçitlerini tutan Türk birlikleri, 1914 sınırının 40 km kadar içerisine sokulmuştur. Bu sırada Ermeni çeteleri de 18 Haziran 1920'den itibaren genel bir taarruz harekâtı başlatmışlardır. Güneyden Şahtahtı'yı işgal Ermeni çeteleri, Nahçıvan önlerinde ise yaklaşık 500 Türk'ü katletmişlerdir. Ermeni çetelerinin kuzey kolu ise Doğu Bayezit'e kadar gelmişlerdir. Bunun üzerine Kâzım Karabekir Paşa, 29 Ağustos'ta TBMM'ye yeni bir telgraf göndererek, Aras Nehri ve Selim'e kadar uzanacak bir harekât için izin istemiştir. Fakat TBMM'den yine olumlu yanıt gelmemiştir. Bu esnada Ermeni çeteleri de 7 Eylül'de Kağızman'ı ve Kulp'u işgal etmişlerdir.

Doğu Cephesi ve Ermeni Harekâtı

Ermeni çetelerinin ilerleyişi karşısında vakit kaybetmek istemeyen Erkan-ı Harbiye Riyaseti doğuda taarruza geçilmesi hakkında bir teklif hazırlayarak TBMM'ye sunmuştur. Teklif, Meclis tarafından onaylandıktan sonra 20 Eylül 1920 tarihi itibarıyla İcra Vekilleri Heyetinden harekât için gerekli izin çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını taşıyan harekât emrine göre; "Doğu Ordusu Kars istikametinde taarruz edecek, Kağızman-Selim-Merdenek hattına kadar gidilecekti. Ayrıca harekât esnasında sivil Ermenilere dokunulmayacaktı."

Kâzım Karabekir Paşa, 28 Eylül 1920 saat 14:00 itibariyle Doğu Cephesi ordularına ileri taarruz emri vermiştir. Türk birliklerinin taarruza geçmesinden hemen sonra Ermeniler Selim istikametinde çekilmeye başlamışlardır. Ermeni çeteleri geri çekilirken dahi yağma, mezalim ve katliamlarına devam etmişlerdir. Türk birlikleri Kâzım Karabekir Paşa komutasında ilerleyerek 29 Eylül'de Sarıkamış'ı, 30 Eylül'de de Göle'yi Ermeni çetelerinden temizlemişlerdir. 1 Ekim günü ise Kağızman geri alınmıştır.

Kâzım Karabekir Paşa, Ermeni çetelerine tam ve kesin bir darbe vurmak amacıyla bir harekât planı hazırlamıştır. Plan doğrultusunda 30 Ekim'de yapılan genel taarruz sonucunda Türk birlikleri Kars'ı Ermeni çetelerinden temizlemiştir. Kâzım Karabekir Paşa, Kars'ı boşalttıktan sonra Gümrü'ye çekilen Ermeni çetelerini takibe devam etmiştir. Bunun üzerine Ermeni Hükümeti, bir mütareke teklifinde bulunmuştur. Ermeni Hükümetinin bu teklifine karşılık Gümrü'nün teslimini isteyen Karabekir Paşa, durumu TBMM'ye de iletmıştır. Yapılacak mütareke için 7 Kasım'da Gümrü'yü teslim eden Ermeni Hükümetine 8 Kasım'da mütareke şartları iletilmiştir. Ermeni Hükümeti, 17 Kasım 1920 tarihinde mütareke şartlarını kabul etmiştir.

GÜMRÜ ANTLAŞMASI (3 ARALIK 1920) VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

Antlaşma ve Maddeleri

Ermenistan Hükümeti'nin mütareke şartlarını kabul etmesinin hemen ardından TBMM Hükümeti öncülüğünde müzakere süreci başlatılmıştır. Müzakerelerde TBMM Hükümetini Kazım Karabekir başkanlığında bir heyet temsil etmiştir.

Gümrü'de Türk ve Ermeni heyetleri arasında yapılan müzakereler 2/3 Aralık gecesi son şeklini almıştır. Ardından 3 Aralık günü TBMM İcra Vekilleri Heyetinin son şeklini verdiği 18 maddelik antlaşma metni heyetler tarafından imzalanmıştır.

Antlaşmanın Önemi

Türkiye ve Türk Milli Mücadele Tarihi açısından büyük öneme sahip olan Gümrü Antlaşmasının önemini maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Gümrü Antlaşması; TBMM'nin imzaladığı ve aynı zamanda bir devlet tarafından tanındığı "ilk" siyasi akittir.

Türkiye-Ermenistan sınırı günümüzdeki haliyle son şeklini Gümrü Antlaşması'yla almıştır.

Misâk-ı Milli sınırlarında olan Elviye-i Selâse büyük kısmı Anavatan'a Gümrü Antlaşması ile dâhil edilmiştir.

Ermeniler Vilâyât-ı Şarkıyye bölgesindeki haksız emellerinden resmen vazgeçmişlerdir.

Sevr Antlaşması'nın bir başka devlet tarafından reddedildiği ilk antlaşmadır.

Gümrü Antlaşması Kâzım Karabekir Paşa'nın ilk siyasi başarıdır.

Siyasi bir isim olarak "Türkiye" tabiri ilk kez Gümrü Antlaşması'nda kullanılmıştır.

Gümrü Antlaşması ile Türkiye'nin iç ve dış politikasını bir süredir meşgul eden Ermeni sorunu büyük ölçüde çözülmüştür.

Batum Harekâtı

Gümrü Antlaşması'yla Ermeni harekâtını başarı ile sonuçlandıran TBMM bu defa Ardahan ve Batum meselesine yoğunlaşmıştır. Fakat aynı coğrafya Azerbaycan ve Ermenistan'ı Bolşevikleştiren Moskova'nın da hedefindeydi. Sovyet ve Türk orduları neredeyse aynı zamanda Gürcülere karşı taarruza geçtiler. Şubat 1921 ortalarında iki koldan saldırıya geçen Bolşevik ordusu Gürcüleri hezimete uğratarak 25 Şubat'ta Tiflis'i ele geçirmiştir.

TBMM hükümeti de 20/21 Şubat gecesi yayımladığı bir notayla Gürcü yönetiminden Ardahan'ın ve Artvin'in boşaltılmasını istemişti. Bunun üzerine Türk birlikleri, 23 Şubat'ta buraları ele geçirmişlerdir. Kazım Karabekir Paşa da 2 Mart'ta Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği telgrafta, Gürcülerin Batum'un Türk ordusu tarafından işgali teklifinde bulunmalarının muhtemel olduğunu belirtmişti. Fakat Paşa, Batum'un Türkiye açısından iktisadî ve askerî öneme sahip olmadığı, bu yüzden meselenin sulh ile çözülmesi gerektiği düşüncesini taşımıştır. Geçekten de Karabekir Paşa'nın tahmini doğru çıkmış Gürcü Hükümeti, bir elçi göndererek 8 Mart 1921'de Batum'un, Ahıska'nın ve Ahılkelek'in Türk orduları tarafından işgalini TBMM'ye teklif etmiştir. Batum harekâtı ise 10 Mart 1921 başlatılmıştır. Bu sırada Kazım Karabekir Paşa, bir emirname yayımlayarak Batum'un ele geçirilmesi esnasında şehirdeki insanların mal ve canlarına dokunulmamasını, haklarının korunmasını Bolşevik birliklerine karşı dostane hareket edilmesini istemiştir. Bundan bir gün sonra, 11 Mart 1921'de saat 12.00'da Türk birlikleri Batum'a girmiştir. Böylece Batum yaklaşık 2,5 yıl aradan sonra tekrar Türk hâkimiyetine alınmıştır.

Gürcistan'daki Bolşevik hükümetin bu durumu protesto etmesine rağmen Türk birlikleri, Ahıska ve Batum'dan sonra 14 Mart tarihinde de Ahılkelek'i ele geçirmişlerdir. Türk birliklerinin bu başarıları üzerine Bolşevikler, Batum'a doğru ilerlemelerini hızlandırmışlardır. 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'yla Batum'un yeniden TBMM Hükümeti tarafından Sovyet Gürcistanına bırakılmıştır. Kazım Karabekir Paşa'nın bu durumdan 20 Mart tarihinde haberi olmuştur. Bunun üzerine emrindeki birliklere Moskova antlaşması ile belirlenen sınırların gerisine çekilme emri vererek Batum'u tahliye etmiştir. Böylece ele geçirilmesinden sonra kurulan Batum'daki Türk idaresi de böylelikle son

bulmuştur.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi
ÜNİTE ADIMI Milli Mücadele’de Cepheler-II: Güney Cephesi
ÜNİTE NO 10
YAZAR Dr. Öğr. Üyesi ELİF AKTAŞ

GÜNEY CEPHESİ

I. Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı topraklarını paylaşım amacıyla gizli antlaşmalar yapılmıştır. 1916 yılının 9-16 Mayıs tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda Sykes-Picot Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre Maraş, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Adana ve Musul Fransa’ya, Basra’ dan Bağdat’a kadar tüm Güney Mezopotamya, Ürdün ve Kuzey Filistin de İngiltere’ye verilmiştir. Fakat Rusya’nın savaştan çekilmesi ve gizli antlaşmaları ifşa etmesi İtilâf Devletlerini zor durumda bırakmıştır. 1918 yılının sonlarına gelindiğinde savaşın galibinin İtilâf Devletleri olduğu kabul edilmiş, galip devletler ile mağlup devletler arasında mütarekeler yapılmıştır. Osmanlı Devleti ile de 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Osmanlı Devleti’nin adeta idam fermanı niteliğinde olan Mütareke’nin 7. ve 24. maddeleri Anadolu’yu işgale açık hale getirmiştir. 7. maddeyi gerekçe gösteren İngiltere, Mütareke’ye aykırı olarak, petrol yataklarına sahip olan Musul’u işgal etmiştir. Musul’dan sonra yine hem Mütareke’nin hem de Sykes-Picot Antlaşması’nın dışına çıkarak İskenderun, Kilis, Antep, Maraş ve Urfa’yı zapt etmiştir. Bu bölgeler Sykes-Picot Antlaşması’na göre Fransızlara bırakılmıştı. Fakat savaş sırasında bölgedeki ağır yükü taşıdığını düşünen İngilizler işgallere başlamışlardı. Aslında İngiltere’nin asıl amacı hem Orta Doğu petrollerine hâkim olmak hem de sömürgelerine giden yolları emniyet altına almaktı. Bölgede hak iddia eden Fransa da 11 Aralık 1918’de Ermenilerle birlikte Dört Yol’a girmiş, ardından Çukurova’ya yönelerek 17 Mart 1919’da Mersin’i ve Pozantı’ya kadar Adana’yı işgal etmiş, ilerleyen günlerde işgal sahasını daha da genişletmiştir. Fransa’nın sanayi için pamuğa ihtiyacı vardı. Çukurova ve güney illeri bu ihtiyacını karşılayabileceği önemli bölgeler arasındaydı. İngiltere pamuk ihtiyacını zaten Mısır’dan karşılamaktaydı. Bahsedilen nedenlerle 15 Eylül 1919 tarihinde imzalanan Suriye İtilafnamesi ile bölge iki devlet arasında yeniden taksim edilmiş, Musul’u elde eden İngiltere, Maraş, Antep ve Urfa’yı Fransızlara bırakmıştı. İşgaller üzerine millî direniş fikri doğmuş, Mustafa Kemal Paşa’nın hareketin lideri olması ve Sivas Kongresinin gerçekleştirilmesiyle teşkilatlanma daha da sistemleştirilmiştir. Kilikya ve Güneydoğu Anadolu’daki işgallere son vermek için bazı önlemler alınmış, Heyet-i Temsiliye bölgede oluşacak direniş örgütlerine kolordu komutanlıklarının öncülük yapmalarını uygun görmüştür. Güney Cephesi’nde Adana, Antep, Maraş ve Urfa’da işgalci güçlere karşı kahramanca mücadeleler verilmiştir.

Adana Savunması

I. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra Mondros Mütarekesi’nin öncelikle 7. maddesi ile gizli paylaşım projeleri uygulamaya konulmuş, ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi Çukurova’da da işgaller başlamıştır. Fransızlar 11 Aralık 1918’de Dört Yol’u, 17 Aralık 1918’de Mersin’i, 19 Aralık 1918’de Tarsus’u ve 21 Aralık 1918’de de Adana’yı işgal etmişlerdir. Bu işgaller kuzeye doğru genişlemiş olup Pozantı, Kozan, Ceyhan ve Osmaniye bölgelerini de içine almıştır. Fransızlar Çukurova’daki ilk işgallerden itibaren Ermeni taburlarını kullanmışlar ve Güney Cephesi kapanıncaya kadar onları bölgede aktif tutmuşlardı. Çukurova’da ortaya çıkan Fransız-Ermeni işbirliği bölge halkı için bir Ermeni zulmüne dönüşmüştür. Fransız ve Ermenilerin saldırıları bölge halkının teşkilatlanmasına, direnişe geçmesine yol açacaktır. İlk olarak Karaisalı’da teşkilatlanmaya gidilmiş, çete savaşları ile Fransızlara karşı mücadele başlatılmıştır. Adana’nın işgali üzerine Millî Mücadele tarihinde Feryadnâme olarak adlandırılan bir telgraf hazırlanmış, Adana’nın eski bir Türk yurdu olduğundan bahsedilerek işgale karşı tepkiler dile getirilmiştir. Fakat bu teşebbüsten bir sonuç alınamayacağı anlaşılınca millî direnişin örgütlenmesine karar verilmiştir. İstanbul’da 21 Aralık 1918’de Kilikyalılar Cemiyeti kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa 1 Kasım 1919’da Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığını kurmuş, Topçu Binbaşı Kemal’i “Kozanoğlu Doğan Bey” takma adıyla komutanlığa, Yüzbaşı Osman Nuri’yi de “Aydinoğlu Tufan Bey” takma adıyla yardımcılığına atamıştır. Jandarma Yüzbaşı Ali Ratip Bey de “Tekelioğlu Sinan Bey” takma adı ile Aydınoğlu Tufan Bey’le birlikte işgal bölgesine gidecekti. Adı geçen komutanların bölgeye gelmeleri ile birlikte Türk direnişi daha da şiddetlenmiş ve özellikle Tufan Bey takma adıyla faaliyetlerde bulunan Osman Nuri Bey önemli başarılar kazanmıştır. Ahmet Rasim Bey Sivas’ta Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş, Paşa’dan aldığı

direktifle Kayseri'ye gelmiş ve burada Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurmuştur. Milli kuvvetler ile işgalci güçler arasındaki çarpışmalar 1920 Şubat'ından itibaren şiddetlenerek artmış ve işgalci güçler daha fazla kayıp vermeye başlamıştır. Bölgede Saimbeyli, Kavaklıhan, Pazınçukuru ve Karboğazi gibi bölgelerde önemli çarpışmalar gerçekleşmiştir. Fransızların talebi üzerine yapılan görüşmeler sonucunda 20 günlük ateşkes yapılmıştır. Fransa'nın bu tavrı Ankara Hükümetini dolaylı olarak tanıdığı anlamına geliyordu. Ermeniler ise Karaoğlan, İncirlik köyü, Kâhyaoğlu Çiftliği gibi yerlerde Müslüman halkı katletmişlerdir. Bu olaylar yaşanırken Fransızlar da 18 Haziran 1920'de Zonguldak'a asker çıkarmışlardır. Fransızların bu hareketi 20 günlük ateşkesin sona ermesine neden olmuştur. 10 Temmuz 1920 tarihinde "Kaçkaç" olarak adlandırılan olay gerçekleşmiştir. Cepheleri teftiş eden Mustafa Kemal Paşa ile Fevzi Paşa (Çakmak) 5 Ağustos 1920'de Pozantı'ya gelmişlerdir. Çukurova'nın ileri gelenleri ile I. Pozantı Kongresi yapılmıştır. 8 Ekim 1920 tarihinde II. Pozantı Kongresi düzenlenmiştir. Fransa 20 Ekim 1921 tarihinde TBMM Hükümeti ile Ankara Antlaşması'nı yapmıştır. Antlaşma doğrultusunda Fransa işgal ettiği bölgelerden çekilmeye başlamıştır. Türk kuvvetleri 1 Aralık 1921 tarihinde Adana Hükümet Meydanı'ndaki Fransız bayrağını indirerek Türk bayrağını çekmiştir. 5 Ocak 1922 tarihinde ise Adana Fransız işgalinden kurtulmuştur.

Antep Savunması

İngiltere 15 Ocak 1919'da Antep'i işgal etmiştir. Yol güzergâhındaki köylerde olaylar çıkarılmış, Ermenilere göz yumulmuştur. İngiltere, Fransa'yla 15 Eylül 1919'da imzaladığı Suriye İtilafnamesi'ne göre Antep, Urfa ve Maraş Fransızlara kaldığı için 29 Ekim 1919 tarihinde Antep'ten çekilmiştir. Antep için bu tarihten itibaren işgalin ikinci safhası başlamıştır. Fransız işgaliyle birlikte şehirde Ermenilerin taşkınlıkları da artmıştır. Yerli Ermeniler kendi semtlerinde karşılaştıkları Türklere saldırmışlar, tehditler savurmuşlardır. Antep savunmasındaki önemli olaylardan birisi Şehit Mehmet Kâmil Olayı'dır. 21 Ocak 1920 'de annesi ile evlerine giderken birkaç Fransız askeri Mehmet Kâmil'in annesinin önünü kesip peçesini açmak istemiştir. Annesini savunmak isteyen Mehmet Kâmil, Fransız askerlerinin süngüleriyle şehit olmuştur. Kahramanlıklarıyla Antep savunmasına damgasını vuranlardan birisi de Şahin Bey'dir. Şahin Bey gerçek adı Mehmet Sait olan ve çeşitli cephelerde mücadele etmiş bir askerdir. Müfrezesinde 100 gönüllü bulunan Şahin Bey 3 Şubat 1920'de Antep'e giden Fransız ulaştırma kolunu pusuya düşürmüştür. Fakat devam eden mücadelelerde Şahin Bey'in kuvvetleri dağılmış ve kendisi de şehit olmuştur. Şahin Bey ve kuvvetlerine yiyecek götürülen 14 genç çocuk da Dokurcum Değirmeni'nde Fransızlar tarafından şehit edilmiştir. Kılıç Ali de Antep'e gelerek kuvvetleriyle bölgedeki mücadeleye destek vermiştir. Antep savunmasındaki bir diğer önemli isim Karayılan'dır. Antep'teki savaş şiddetlenince kuvvetleriyle birlikte Karabıyıklı'da düşmana ilk ve kesin darbeyi indirdikten sonra Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Karayılan 24 Mayıs 1920 tarihinde meydana gelen çarpışmada şehit olmuştur. Fransızlar 26 Nisan'daki I. Mağarabaşı Savaşı'nda Türk millî birliklerinin direnişiyle karşılaşmışlardır. 8 Ağustos 1920'de Ali Şefik Bey, Mustafa Kemal Paşa tarafından Antep Millî Kuvvetler Komutanlığına getirilmiştir. 11 Ağustos'ta Fransızlar baskılarını artırmış ve şehri her gün topa tutmuşlardır. TBMM 6 Şubat 1921 tarihinde aldığı bir kararla şehrin ismini Gaziantep olarak değiştirmiştir. Artık adı gibi gazi olan Gaziantep, Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması'yla kurtulmuş ve 25 Aralık 1921 tarihinde Türk birlikleri sevinç içinde tekrar şehre girmişlerdir.

Maraş Savunması

Maraş da Cephedeki diğer yerler gibi önce İngiliz işgaline uğramış daha sonra Suriye İtilafnamesi ile Fransızlara geçmiştir. 29 Ekim 1919 tarihi itibarıyla Fransız işgal kuvvetlerinin öncüleri Maraş'a girmişlerdir. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa sürekli iletişim halindedir. Bölgede "Maraş Millî Örgütü"nü kurmaları için Süvari Yüzbaşı Selim Kurtoğlu "Yörük Selim", Piyade Yüzbaşı Asaf da Kılıç Ali takma adlarıyla bölgeye gönderilmişlerdir. Kılıç Ali Pazarcık'a, Yörük Selim de Göksun'a giderek millî güçlerini kurmaya başlamışlardır. Bu iki komutana kısa süre içerisinde çokça katılım olmuş ve Maraş'ta teşkilatlanma tamamlanmıştır. 31 Ekim 1919 tarihinde birkaç Ermeni askeri Uzunoluk Hamamı'ndan çıkıp evine giden bir Türk kadınına sataşınca orada bulunan Sütçü İmam, Fransız askerini öldürmüştür. Fransız İşgal Komutanı Andre, 28 Kasım'da Maraş Kalesi'nden Türk bayrağını indirterek Fransız bayrağını astırmıştır. Kale duvarlarına tırmanan Maraşlılar Türk bayrağını yerine asmış ve onun gölgesinde namaz kılmışlardır. 22 gün süren savaşlarda Ermeniler ve Fransızlar büyük kayıplar vermişlerdir. Daha fazla direnemeyen Fransızlar 11/12 Şubat gecesi geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gösterilen bu kahramanlık nedeniyle şehre TBMM tarafından 5 Nisan 1925'te İstiklâl Madalyası ve 7 Şubat 1973 tarihinde alınan karar ile de "Kahraman" unvanı verilmiştir. Maraş artık Kahramanmaraş'tır.

Urfa Savunması

Urfa, 24 Mart 1919'da önce 200 kişilik bir kuvvetle İngilizler tarafından işgal edilmiştir. 4-5 Eylül gecesi Güllüzâde Hacı Osman Efendi'nin evinde bir toplantı yapılmış, bir cemiyet kurulmasına karar verilmiş, böylelikle Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin temelleri atılmıştır. Şehrin işgalindeki ikinci safha 30 Ekim 1919'da başlamıştır. Çünkü İngiltere, Urfa'yı boşaltarak yerini Fransa'ya bırakmıştır.

Urfa Jandarma Tabur Komutanlığına atanan Namık takma adlı Ali Saip (Ursavaş) 29 Aralık 1919'da şehre gelerek görevine başlamıştır. Bu olay Urfa'daki teşkilatlanmanın hız kazanmasını sağlamıştır. Ali Saip Bey 8 Şubat 1920'de Fransız Garnizon Komutanı Hanger'e, Urfa'yı alacak güçte olduklarını söyleyerek teslim olmalarını istemiştir. Fransızlardan gelen ret cevabı üzerine Urfa çevresindeki Fransızlara aynı anda saldırılmıştır. Milli Kuvvetler 8-9 Şubat 1920 gecesi Urfa'daki Fransız karargâhını ele geçirdiler. Bu tarihten sonra çarpışmalar daha da şiddetlendi. Fakat bu mücadeleler düzenli birliklerle verilmediği için zaman zaman sıkıntılar yaşanabilmektedir. 19 Mart 1920'de Fransızlara karşı bir saldırı düzenlenmişse de başarılı olunamamıştır. 9 Şubat 1920'de Urfalılar ile Fransızlar şehrin boşaltılması konusunda anlaşmışlardır. Fransızlar 10 Nisan 1920'de şehri boşaltmaya başlamışlardır. Urfa işgalinde büyük kayıplar vermeleri ve şehri boşaltmaları Fransa'da derin yankılar uyandırmıştır. TBMM, 12 Haziran 1986 tarihinde aldığı kararla şehre "Şanlı" unvanını vermiştir. Bu tarihten itibaren şehrin adı verdiği şanlı mücadeleye ithafen Şanlıurfa olmuştur.

Türk-Fransız İlişkileri ve Ankara Antlaşması

Fransa ile ilk ciddi diplomatik ilişkiler Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde ticari imtiyazlar içeren bir ahitnamenin verilmesiyle başlamıştır. III. Selim takip ettiği denge politikasını Fransa'ya da uygulamaya çalışmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden süreçte Fransa Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini kendi çıkarlarını gözetecek şekilde sürdürmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti, 1914 yılında patlak veren Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri Grubunda yer almak zorunda kalmış ve bulunduğu gruptan dolayı savaştan yenik çıkmıştır. Şartları çok ağır olan Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. İngiltere ile Fransa yaptıkları Suriye İtilafnamesi ile yeniden toprak taksimi yapmışlar ve Fransa güney bölgelerini işgale başlamıştır. Fakat Fransızlar Güney Anadolu'da beklemedikleri bir milli direnişle karşılaşmışlardır. TBMM ile 30 Mayıs 1920 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 20 günlük bir ateşkes imzalamışlardır. Fakat Fransızların Zonguldak'a asker çıkarmaları ile çarpışmalar yeniden başlamıştır. 1920 yılının ilkbaharından itibaren Fransa'nın Türkiye politikası değişmeye başlamıştır. I. ve II. İnönü Savaşlarındaki galibiyet de Fransa'yı etkilemiş, Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirmesinde etkili olmuştur. Franklin Bouillion Fransa tarafından 9 Haziran 1921'de özel temsilci olarak Ankara'ya gönderilmiştir. Sakarya Savaşı'ndan sonra başlayan görüşmeler sonucunda TBMM Hükümeti ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile taraflar arasındaki savaş durumu sona ermiş ve Fransa, TBMM Hükümetini resmen tanımış, İtilâf Devletleri arasında Türkiye'ye karşı oluşturulan ittifak parçalanmıştır.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADIMI Milli Mücadele’de Cepheler-III: Batı Cephesi

ÜNİTE NO 11

YAZAR Doç. Dr. FİRDES TEMİZGÜNEY

MİLLÎ MÜCADELE’DE BATI CEPHESİ

Batı Cephesi’nin Kurulması

Mondros Mütarekesi ile Türk topraklarında İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen işgallerin en uzun ve kapsamlısı Batı Anadolu’da yaşanan Yunan işgalidir. Başlangıçta bu işgallere karşı Kuvâ-yı Milliye birlikleri tarafından mücadele verilmiş, Batı Anadolu’da Yunan ordusu karşısında cepheler açılmaya başlanılmıştır. Ancak bu birliklerin Yunan ordusu karşısında yetersiz kalması ve farklı sebepler neticesinde Mustafa Kemal Paşa Mecliste yaptığı konuşmada; millî bir orduya sahip olmanın gerektiğini, bunun için de düzenli orduya ihtiyaç duyulduğunu belirterek yeni askerlerin silahaltına alınmasını istemiştir. 22 Haziran 1920’de Yunan birliklerinin genel taarruzu sonucu Bursa-Uşak hattının işgal edilmesi ile birliklerin tek bir komuta altında toplanması düşünülmüş ve fiilen “Batı Cephesi Komutanlığı” kurulmasına karar verilmiştir. 21 Haziran’da Batı Cephesi Komutanlığı oluşturularak başına Ali Fuat Paşa (Cebesoy) getirilmiştir. Ankara’da 24 ve 25 Haziran’da alınan kararlar neticesinde ise Batı Anadolu’daki bütün kuvvetler Batı Cephesi Komutanlığına bağlanmıştır.

Düzenli Orduya Geçiş

Kuvâ-yı Milliye’den düzenli orduya geçişi hızlandıran olayların başında Gediz Taarruzu gelmektedir. Türk kuvvetleri, düzenli ve güçlü Yunan ordusuna karşı 24 Ekim 1920 günü yapılan Gediz Taarruzu’nda başarısız olmuş, bu yenilgi, TBMM’nde tartışma yaratmıştır. Mustafa Kemal Paşa da Gediz Taarruzu sonrasında düzenli orduya geçmenin gerekliliği üzerinde durmuştur. Yapılan hazırlıklar sonucunda Ekim 1920 tarihinden itibaren Kuvâ-yı Milliye’nin tasfiyesine başlanmıştır. 8 Kasım 1920’de alınan kararla Batı Cephesi, Batı ve Güney Cephesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Albay İsmet (İnönü) Bey Batı Cephesi Komutanlığına, Albay Refet (Bele) Bey de Güney Cephesi Komutanlığına atanmışlardır. İlerleyen süreçte düzenli ordu organize olup genişlerken Kuvâ-yı Milliye birlikleri de peyderpey düzenli orduya katılmaya başlamıştır. Bu geçiş dönemi içinde bazı sorunlar yaşanmış; serbest hareket etmeye alışmış, otoriteden uzak bazı Kuvâ-yı Milliye grupları, düzenli orduya dâhil olmak istememişlerdir. Otorite altına girmek istemeyen Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe gibi Kuvâ-yı Milliye liderleri düzenli orduya karşı çıkmış, isyan etmişlerdir.

I. İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921)

Batı Cephesi’nde Gediz Taarruzu’ndan sonra hazırlıklarına başlanılan düzenli ordu, 1920 yılının sonunda oluşturulmuştu. Düzenli orduya geçişte yaşanan iç karışıklıklardan yararlanmak isteyen Yunan kuvvetleri, 6 Ocak 1921’de yeniden saldırıya geçmişti. Yeni kurulan düzenli ordu birlikleri, Bursa’dan hareket eden Yunan güçlerini İnönü mevkiinde karşılamıştır. Türkler açısından savunma nitelikli bir savaş olan I. İnönü çarpışmaları, yeni kurulan ordunun konum ve niteliği bakımından büyük önem taşımış, Yunan güçlerinin taarruzu İnönü’de durdurulmuştur.

Düzenli ordunun Batı Cephesi’ndeki ilk zaferi olan I. İnönü Savaşı, küçük çapta sayılabilecek bir muharebe olmasına rağmen sağladığı ulusal ve uluslararası sonuçlar bakımından önemi büyüktür. Bu savaş sonucunda, Türk milletinin TBMM’ne ve düzenli orduya olan güveni artmıştır. Yeni Türk Devleti’nin ilk Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu-20 Ocak 1921) ve marşı (İstiklal Marşı- 12 Mart 1921) kabul edilmiştir. Düzenli orduya katılmak istemeyen Çerkez Ethem’in isyanı bastırılmıştır, başarılarından dolayı Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey’in rütbesi generalliğe yükseltilmiştir. Uluslararası alanda ise TBMM’nin eli güçlenmiş, İtilaf Devletleri Sevr Antlaşması’nı gözden geçirmek üzere Londra Konferansını yapmak zorunda kalmışlardır. Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türkiye güçlü bir müttefik kazanmıştır. Sovyet Rusya, TBMM’ni tanıyan ilk Avrupa ülkesi olmuştur. Bununla birlikte Batum’un Gürcistan’a bırakılması ile Misakı Milli’den taviz verilmiştir. Ayrıca Afganistan ile Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.

II. İnönü Savaşı (23 Mart-5 Nisan 1921)

Londra Konferansında bazı değişiklikler yapılan Sevr Antlaşması’nın Türkler tarafından kabul edilmemesi Yunanlıları Anadolu’da yeni bir taarruz harekâtına sevk etmiştir. İngiliz destekli Yunan ordusu, Sevr Antlaşması’nı silah zoru ile Türklere kabul ettirmek amacıyla ikinci defa büyük bir

taarruza kalkışmıştır. II. İnönü Savaşı ile neticelenen bu taarruz, TBMM Hükümetinin Koçgiri isyanı ile meşgul olduğu sırada başlamış ve birincisine oranla çok daha kanlı ve şiddetli geçmiştir. Türk ordusu, II. İnönü Savaşı'nda sayıca üstün Yunan ordusuna karşı kesin bir galibiyet kazanmıştır. Bu galibiyet milletin TBMM'ne ve orduya olan güvenini arttırmıştır. Bu başarının ardından İtalyanlar hiçbir baskı görmedikleri halde Anadolu'dan çekilmeye başlamış, Fransızlar Zonguldak'ı tahliye etmiştir. Yunanlılara olan güveni sarsılan İngilizler ise Ankara ile doğrudan temas aramaya başlamış, elinde bulunan Türk esirlerinin bir kısmını serbest bırakmıştır.

Kütahya-Eskişehir Savaşları (10-24 Temmuz 1921)

Türk ordusunun I. ve II. İnönü Savaşlarında elde ettiği başarılar, TBMM'nde ve Anadolu'da büyük bir sevinçle karşılandı. Yunan kuvvetleri, İtilaf Devletlerinin özellikle de İngilizlerin güvenini kazanmak ve Ankara'yı ele geçirerek direnişe son vermek üzere yeniden harekete geçti. Düzenli ordunun tek yenilgisi olan Kütahya-Eskişehir Savaşları sonucunda, Türk ordusu Sakarya'nın doğusuna çekilmek zorunda kaldı.

Kütahya, Eskişehir ve Afyon gibi önemli şehirlerin Yunanlılara bırakılması, Türk kamuoyunda moral bozukluğuna sebep olmuş, Mecliste sert tartışmalar yaşanmıştı. Özellikle Yunan işgalinin Ankara'ya yaklaşması ile Meclisin, Kayseri'ye nakli konusu bu tartışmaların temelini oluşturmuş, ancak bu fikir reddedilmiştir. Kütahya-Eskişehir Savaşlarından sonra Mecliste yaşanan bir diğer tartışma konusu da Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık yetkisinin verilmesine dair olmuştur. Yaşanan tartışmalardan sonra 5 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya, üç aylığına Başkomutanlık yetkisi verilmiştir.

Sakarya Savaşı (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Meclisin verdiği yetkiyle 7-8 Ağustos 1921'de "Tekâlifi Milliye Emirleri"ni yayımlayarak orduyu personel, silah, malzeme ve araç-gereç bakımından güçlendirmeye çalışmıştır. Yunan ordusu, 13 Ağustos 1921'de Sakarya'daki Türk mevzilerine doğru yeniden harekâta başlamış, güneyden kuşatma teşebbüsünde bulunmuştur. 22 gün ve gece 100 kilometrelik bir hatta meydana gelen çarpışma neticesinde TBMM'nin yer aldığı Ankara'ya 50 km. uzaklığa kadar erişen Yunan ordusunun ilerleyişi Sakarya Nehri'nin doğusunda durdurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın yaklaşık iki yıl aradan sonra askerliğe döndüğü ve Başkomutan olarak yön verdiği Sakarya Savaşı, Türk ordusunun kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Zaferin ardından TBMM, üstün başarısından dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya "Gazi" unvanı ve "Mareşal" rütbesini vermiştir.

Sakarya zaferi, TBMM'ye büyük kazanımlar sağlamış, özellikle dış politikada önemli sonuçlar doğurmuştur:

Sakarya Zaferi'nden bir ay sonra, 13 Ekim 1921'de Sovyet Hükümetinin aracılığıyla Ankara hükûmeti ile Güney Kafkas Sovyet Cumhuriyetleri arasında Kars Anlaşması imzalanmıştır. Moskova Antlaşması'nın benzeri olan antlaşma ile doğu sınırları güvence altına alınmıştır. Fransa ile 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Fransa tarafından Hatay-İskenderun dışında bugünkü güney sınırı tanınmıştır. Güney Cephesi güvenlik altına alındığından buradaki Türk birlikleri de Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır. Batı Anadolu'daki Yunan egemenliğini hiçbir zaman kabullenemeyen İtalyanlar ise Sakarya Zaferi'nden sonra 1921 yılı sonuna kadar işgal ettikleri yerleri boşaltmışlardır. Sakarya Zaferi, İngiltere'yi de TBMM Hükümetini tanımaya zorlamış ve 23 Ekim 1921'de "Tutsakların Serbest Bırakılması Anlaşması" yapılmıştır. 2 Ocak 1922'de Türkiye-Ukrayna arasında bir Dostluk Antlaşması imzalanmış, bu antlaşma ile Ukrayna'nın yanı sıra Türkiye ile Sovyet Rusya arasında yakın dostluk ve temas geliştirilmiştir. Sakarya Zaferi, İtilaf Devletlerinin Yunanlılara güvenini azaltmış, bu devletler Sevr Anlaşması ile kendilerine sağlanan çıkarları tekrar silahlı çatışmalara girmeden diplomasi yoluyla koruma çabası içine düşmüşlerdir.

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı

Sakarya yenilgisinden sonra Eskişehir-Afyon hattına çekilen Yunan ordusu, gerekli korunma tedbirlerini almaya çalışırken Türk Genel Kurmayı da taarruz için hazırlıklarına hız verdi. TBMM'nin 20 Temmuz 1922'de, 4. kez ve süresiz olarak Başkomutanlık yetkisi verdiği Mustafa Kemal Paşa, büyük bir titizlikle hazırladığı taarruz planı gereği orduyu I. ve II. ordu şeklinde teşkilatlandırdı. I. Ordu Komutanlığına Ali İhsan Paşa, II. Ordu Komutanlığına da Yakup Şevki Paşa getirildi. İsmet Paşa Batı Cephesi Genel Komutanlığına devam ederken I. Ordu Komutanlığında görev değişikliğine gidilerek Ali İhsan Paşa yerine Nurettin Paşa tayin edildi. Bu arada genel seferberlik ilan edilmiş, on aylık hazırlık döneminde ordunun eğitim, subay, er, silah ve araç eksikliğinin tamamlanmasına çalışılmıştır. Türk ordusunun büyük bir gizlilik içinde hazırlanan taarruz planı, bir imha meydan savaşı şeklinde düşünülmüştü. 24 Ağustos'ta Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhları, Akşehir'den taarruz cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına, 25 Ağustos sabahı da Şuhut'tan savaşın yönetileceği Kocatepe'nin güneybatısındaki Çadırılı Ordugâh'a nakledildi.

Büyük Taarruz, 26 Ağustos 1922'de gün ağarırken Türk topçularının atışıyla başladı. Türk kuvvetlerinin ağırlıklı kısmı Afyon'un güneyinden saldırıya geçerek düşman birliklerini parçalayacaktı. Önceden tasarlanan bu plan uygulamada da başarılı oldu. 27 Ağustos'ta Afyon cephesi yarıldı ve Afyon düşman güçlerinden kurtarıldı. 30 Ağustos'ta sıkıştırılan Yunan ordusu ile Türk ordusu arasında büyük bir meydan savaşı başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat yönettiği bu savaşa "Başkomutanlık Meydan

Savaşı” adı verilmiştir. Bu savaşta düşmanın asil büyük kuvvetleri tamamen yok edilmiş, kalanlar da esir alınmıştır. Aynı gece Kütahya kurtarılmıştır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, hem kaçan Yunan kuvvetlerini takip etmek hem de Kocaeli ve Trakya’daki kuvvetlerle birleşip yeniden bir cephe oluşturmalarına fırsat vermemek için I. ve II. Ordu birliklerine 1 Eylül 1922’de o tarihî emrini vermiştir: “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!”.

Bu emir doğrultusunda başlayan harekât sonucunda Yunan işgalinde bulunan şehirler kurtarıldı. Yunanlılar geri çekilirken geçtikleri bütün bölgeleri yakıp yıktılar. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 10 Eylül 1922’de Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile birlikte halkın coşkunu gösterileri arasında İzmir’e girdi.

Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922)

Türk ordusu, İzmir ve Bursa’dan sonra İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya’nın işgalden kurtarılması için ileri harekâtını durdurmadı. Büyük Taarruz’un başarısı ise diplomatik temasları hızlandırdı. Yapılan görüşmeler neticesinde 23 Eylül’de İtilaf Devletleri dışişleri bakanları tarafsız bölgeye asker gönderilmemesi şartıyla Edirne dâhil Doğu Trakya’nın boşaltılıp Türklere teslimini öngören bir notayı Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiler. Notada ayrıca askerî harekâtın durdurulması isteniliyor; Venedik ya da bir başka kentte İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devletleri ve Yunanistan’ın çağrılacağı bir konferansa TBMM Hükümetinin katılıp katılmayacağı soruluyordu. Konferanstan önce de Mudanya’da ya da İzmit’te bir toplantı öneriliyordu. Bu nota üzerine Mustafa Kemal Paşa, 28 Eylül’de askerî harekâtı durdurdu ve Meriç Nehri’ne kadar Trakya’nın derhal Türkiye’ye verilmesi koşuluyla Mudanya’da konferansın yapılmasını kabul ettiğini bildirdi (29 Eylül 1922). Bunun üzerine, İtilaf Devletlerinin İstanbul’daki işgal kuvvetleri komutanlarından oluşan bir heyet, 2 Ekim 1922’de Mudanya’ya geldi. Türk tarafını Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa temsil ediyordu. Toplantı eski bir konsolosluk binasında, 3 Ekim 1922’de başladı ve 11 Ekim 1922’de anlaşmayla bitti. Kurtuluş Savaşı’nı sona erdiren Mudanya Mütarekesi, 15 Ekim’de yürürlüğe girdi. Mudanya Mütarekesi ile Türk İstiklal Savaşı’nın silahlı mücadele yönü sona erdi. Mütareke sonucunda, Misak-ı Millî ile belirlenen yurt toprakları içinde bulunan Doğu Trakya bölgesi yeni bir savaş yapılmadan diplomasi yoluyla elde edildi. Osmanlı Devleti’nin hukukî varlığının sona erdiğini gösteren bir belge olan mütareke ile İngiltere de yeni Türk Devleti’nin siyasi varlığını resmen kabul etti.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi
ÜNİTE ADIMI Milli Mücadele'nin Mali Kaynakları
ÜNİTE NO 12
YAZAR Doç. Dr. HÜSEYİN KALEMLİ

MİLLİ MÜCADELE'NİN MALİ KAYNAKLARI

İç Kaynaklar

Milli Mücadele ya da İstiklal Harbi Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ile imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletlerinin Anadolu topraklarını işgal etmelerine karşı ortaya konulan direniş hareketini ifade etmektedir. Milli Mücadele'nin mali kaynakları dönem itibari ile ele alındığında iç ve dış yardımlar şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Milli Mücadele'nin mali kaynakları hususunda iç yardımlar, halkın yaptığı yardımlar, özel vergi uygulamaları, Tekâlif-i Milliye Emirleri, İstanbul'daki gizli grupların yaptıkları yardımlar şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Yapılan bu yardımların her birisi farklı birer fedakârlık unsuru olarak ortaya çıkmışlar ve Milli Mücadele'nin başarıya ulaştırılmasında önemli roller oynamışlardır. Milli Mücadele'nin ilk zamanlarında Kuva-yı Milliye bir halk hareketi olarak ortaya çıktığında silahlı silahlara alınanların beslenmeleri, giydirilmeleri ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması da önemli bir mesele olarak gündeme geldi ve bunun için halka müracaat edildi. Bu maksatla halktan nakdi ve ayni yardım toplanmaya başlandı. Halktan nakdi ya da ayni şekilde toplanan bağışların miktarlarını, türlerini, kimden ne zaman ve ne miktarda bağış istenileceğini Kuva-yı Milliye komutanları, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak kuruluşları kararlaştırdılar. Toplanan yardımların genel şekline bakıldığında halkın ekonomik durumunun gözetildiği görülmektedir. Milli Mücadele'nin ilk dönemlerinde toplanan kongrelere bakıldığında bunların finansmanında da halkın önemli yardım ve desteklerinin olduğu dikkati çekmektedir. Yapılan yardımlarla ilgili de listeler tutulmaktaydı.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasının ardından Milli Mücadele'nin finansmanının sağlanması maksadı ile birtakım önemli kararlar alınmıştır. Bu bağlamda dışarıya altın çıkışını engellemek maksadı ile kararname yayımlanmış, yurt dışından transit suretiyle gelen malların gümrük vergisine tabi tutulmaları için kanun çıkarılmış, yurt dışına ihraç edilecek malzemeler için ihracat vergisi konulmuş, tuz resmi yürürlüğe konulmuş, gelir vergisi kanunlarında değişiklikler yapılmıştır. Aynı zamanda yeni açılan Meclis belirli bir ölçüde otoritesini sağladıktan sonra herhangi isim altında olursa olsun hükümet tarafından izin verilmedikçe halka ayni ve nakdi yardım salınıp toplanmasını yasaklanmıştır. Böylece adım adım bir otorite tesis edilirken buna ek olarak yeni gelir kaynakları yaratıldığı gibi ülkenin bütün gelirleri de Maliye Vekâletinin bünyesinde toplanmaya başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Milli Mücadele'nin finansmanı sağlanmaya çalışılırken Meclise iç ve dış piyasaya borçlanma yetkisi verilmiş olmasına rağmen hükümetin herhangi bir biçimde borçlanma yoluna gitmediği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni de milli güçlerin ekonomik bağımsızlığa son derece özen göstermelerinden ileri gelmekteydi. Anadolu milli hareketi bağımsızlığı engelleyecek herhangi bir dış borçlanma teşebbüsü içerisine girmemişti. En zor durumda da halka müracaat etme yolunu seçmişti. Bunun en önemli örneği de Tekâlif-i Milliye Emirleri idi. Kütahya Eskişehir Muharebelerinde Türk ordusunun başarısız olup Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan görüşmelerin ardından Mustafa Kemal Paşa Başkomutan seçilmiş ve ordunun başına geçmişti. Bu sırada ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Tekâlif-i Milliye Emirleri yayımlanmış ve halktan ordu adına yardım talebinde bulunulmuştu.

Yayımlanan Tekâlif-i Milliye Emirlerinde her kazada birer Tekâlif-i Milliye Komisyonu kurulacağı belirtilmekte ve halktan birçok konuda yardım talep edilmekteydi. Özellikle Tekâlif-i Milliye Emirleri ile halktan destek alınmaya çalışılırken yiyecek ve giyecek maddelerinden ulaştırma araç gereçlerine, silah ve cephaneden iğne ve ipliğe kadar her türlü yardım isteğinde bulunulmaktaydı. Bunların maddi tutarlarının savaştan sonra sahiplerine geri ödeneceğine dair de ilgili kişilere gerekli belgeler verilmekteydi. Türk halkı yapılan bu yardım çağrısına sessiz kalmamış ve elindeki imkânları seferber etmekten geri durmamıştı. Kısa bir zaman zarfında Türk ordusunun ihtiyaçları karşılanmış ve İtilaf Devletleri tarafından desteklenen Yunan ordusuna denk bir hale getirilmişti. Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması sonucunda Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunan ordusuna karşı büyük bir başarı

sağlanmıştı.

Milli Mücadele'nin mali kaynakları hususunda İstanbul'daki gizli grupların yardımları da önemli bir yer tutmaktadır. Milli Mücadele döneminde işgal İstanbul'unda İtilaf Devletlerinin aldıkları bütün tedbirlere rağmen Karakol Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Grubu, Mim Mim Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Felah Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu, Namık Grubu, Ferhat Grubu, Kaçakçılık Teşkilatı, Çatalca ve Trakya Teşkilatı gibi gizli gruplar canla başla çalışmışlar ve hayat pahasına çok büyük hizmetler ortaya koymuşlardır. Anadolu milli hareketi adına İstanbul'dan istihbarat toplanması, harp malzemesi kaçırılması, zabıt ve memur gönderilmesi gibi hususlarda elden gelen her türlü yardımda bulunmuşlardır. Bu gizli grup ve cemiyetlerin yaptıkları fedakârlıklar Milli Mücadele'nin kazanılmasında oldukça önemli rol oynamışlardır.

Dış Kaynaklar

Milli Mücadele'nin finansmanı konusunda dış yardımlar açısından Sovyet Rusya'nın önemli katkıları olmuştur. Sovyet Rusya daha Milli Mücadele'nin ilk başından itibaren bu mücadeleye yakından ilgi göstermiş, gönderdiği temsilciler Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeler yapmışlardır. Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Sovyet yetkililer hükümetlerinin Türk milli taleplerini tamamıyla tanıyacağını ve en kısa zamanda yardım sağlayacağını bildirmişlerdi. Türkiye'de Sovyet Rusya ile temas sağlanması için temsilci görevlendirmiş ve ardından da Moskova'ya yardım sağlama amaçlı görevliler göndermişti. İlk temaslar ve yardımlarla birlikte resmi anlamdaki diplomatik münasebetlerin artması bu konunun mahiyetini de değiştirmişti. Moskova Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Sovyet Rusya Türkiye'ye yaptığı yardımları daha fazla arttırmıştı. Sovyet Rusya bu bağlamda Türkiye'ye hem silah hem de para yardımında bulunmuştu. Karadeniz vasıtası ile gelen bu yardımlarla Türk İstiklal Harbi'ndeki mali güçlükler bir nebze de olsa rahatlatılmaya çalışılmıştır.

Dış yardımlar hususunda Hintli Müslümanların da Türkiye'ye önemli katkıları olmuştur. Hintli Müslümanlar Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne yakın dururlarken, Milli Mücadele sırasında da İtilaf Devletlerinin Anadolu'daki işgallerine olumsuz bakmakla birlikte Anadolu milli hareketine mali destek de sağlamaya çalışmaktaydılar. Hintli Müslümanlar Milli Mücadele'nin en zor dönemlerinde kendi ülkelerinde para toplamışlar ve Türkiye'ye göndermişlerdi. Yardımlar hususunda Hint Hilafet Komitesinin açtığı kampanyalar ülkede büyük ilgi görmüştü. Açılan yardım kampanyaları özellikle fakir ve orta sınıf Müslümanlar ilgi göstermekteydiler. Hintli Müslümanların yardımlarının bir kısmı dönem içerisinde ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılırken bir kısmı da Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye İş Bankasının kuruluşunda sermaye olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Hint Hilal-i Ahmer Heyeti tarafından da Hilal-i Ahmer Cemiyetine nakdi yardımlar gönderilmişti. Müslüman ülkeler bağlamında Mısır Hilal-i Ahmer Heyeti de nakdi yardımda bulunmuştu.

Azerbaycan Türkleri de Türk Milli Mücadelesi'ne ilgi göstermiş, maddi ve manevi yardımlarda bulunmuşlardı. Milli Mücadele'nin ilk başları sırasında Türkiye Azerbaycan'dan yardım temin etmek için girişimlerde bulunmuş ve bu girişimi karşılıksız bırakılmamıştı. Azerbaycan Türkleri hükümetin maddi yardımları dışında destek için ülkede çeşitli etkinlikler düzenlemişler ve kendi aralarında topladıkları paraları Türkiye'ye ulaştırmışlardı. Aynı zamanda çeşitli petrol ürünleri konusunda Türkiye'ye destek veren Azerbaycan Türkleri bazı teknik konularda da katkı sunmuşlardır. Kıbrıs Türkleri de bir taraftan basın yayın yolu ile Milli Mücadele lehine propaganda yaparlarken diğer taraftan da kaderlerinin Türkiye'den ayrı düşünülmemeyeceğini dile getirerek Anadolu'ya yardım hususunda oldukça duyarlı bir tavır ortaya koymuşlardır. Bu maksatla Kıbrıs Türkleri farklı yerlerde çeşitli sosyal etkinlikler düzenlemişler, müsamereler tertip etmişler ve topladıkları yardımları farklı kanallardan Anadolu'ya göndermişlerdir. Hem Azerbaycan hem de Kıbrıs Türklerinin mali destekleri Milli Mücadele'nin sonuna kadar sürmüştür.

Bu bağlamda ayrıca İtalyanlar ve Fransızlardan alınan silahlar da ayrı bir noktada değerlendirilebilir. Özellikle İtilaf Devletleri arasında bir takım görüş ayrılıklarının olduğu dönemde İtalyanlar bazı dönemlerde Anadolu milli hareketine silah temini konusunda kolaylıklar sağlamışlardır. Yine Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Fransızlar da Güney Cephesi'nde ellerindeki silahların bir kısmını Türk tarafına ücret karşılığı vermişlerdir ve bunlar da Batı Cephesi'nin takviyesinde kullanılmışlardır. Belki bu yardımlar diğer dış yardımlar konusunda doğrudan bir destek olmasalar da milli güçlerin takviye edilmesi açısından da dikkate değer görülebilirler.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADI Savaş Sona Eriyor: Mudanya Mütarekesi ve Sonuçları

ÜNİTE NO 13

YAZAR Prof. Dr. İSMAİL EYYUPOĞLU

GİRİŞ

Mütareke, Arapça kökenli bir sözcük olup ateşkes anlamına gelmektedir. Devletler Hukuku açısından ise “mütareke” ile “ateşkes” arasında fark vardır. Mütareke silahların terki, ateşkes ise çarpışan tarafların eylemlerini belirli bir süre için durdurmalarıdır. Ateşkes kısa sürelidir. Taraflar çoğunlukla cephe şartlarında yaralı ve ölümlerini toplamak için ilan eder. Mütarekede ise “silahlar susar” ve barış görüşmeleri beklenir.

TBMM HÜKÜMETİNE YAPILAN MÜTAREKE VE BARIŞ TEKLİFİ (22-26 MART 1922)

Türk ordusu Sakarya’da önemli bir zafer kazanmıştı. Bu durum siyasi ve askeri dengeleri değiştirmişti. İngiltere Başbakanı Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon çözüm için yeni arayışlar içerisindeydi. Mütarekenin imzalanması bir çıkış yolu olabilirdi. Yapılan görüşmelerin sonucunda “Doğu Sorunu” nun çözümü için 22-26 Mart 1922’de, Paris’te bir konferansın toplanmasına karar verildi. Buradan olumlu sonuç alınsa bile bu “Nihai Barış” anlamına gelmiyordu. “Ön Görüşme” niteliğinde olacak, kesin sonuç daha sonra yeri ve zamanı belirlenecek antlaşmaya bırakılacaktı.

Lord Curzon, ilk önce mütarekenin yapılmasını istiyordu. Yunan ordusu Anadolu’da iken de barış konferansı düzenlenmeliydi. Bu görüşe konferansı yöneten Raymond Poincare karşı çıktı. Mütareke teklifi Yunanistan’dan değil İtilaf devletleri tarafından yapılıyordu ki, bu temelden yanlıştı. Lord Curzon ısrarcı davranınca ilk önce mütareke üzerinde çalışıldı. İngiltere’nin müttefiklerine yaptığı baskının altında şu üç sebep bulunmaktaydı: Türklerin Yunan ordusu üzerine taarruza geçme olasılığı; Türk-Rus ilişkilerinin müttefikliğe doğru evrilmesi; TBMM Hükümetinin Musul yönünde askeri bir harekâta başlayabilmesi idi.

22 Mart 1922’de Türk ve Yunan hükümetlerine sunulan mütareke teklifi Yunan ordusunu Anadolu’da tutma esasına göre hazırlanmıştı. Yunanlılar teklifi hemen kabul etti. Sakarya Savaşı sonucunda maddi ve manevi açıdan yenilmişlerdi. Taarruz güçleri yoktu. TBMM Hükümeti mütareke teklifine cevap vermeden İtilaf Devletleri bu defa da 26 Mart 1922’de barış teklifinde bulundu. Sevr Barış Antlaşması’nın bazı maddelerinde düzenlemeye gidilmişti.

Mütareke ve barış teklifine 5 Nisan 1922’de TBMM Hükümeti tarafından cevap verildi. Mütareke teklifi ilke olarak kabul ediliyordu. Mütareke ile birlikte Anadolu’nun boşaltılmasına zaman kaybedilmeden başlanmalı, ilk on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar, dört ay içerisinde İzmir de dâhil olmak üzere işgal altındaki bütün topraklar boşaltılmalıydı. İtilâf Devletleri TBMM Hükümetinin bu notasına 15 Nisan 1922’de olumsuz cevap verdi.

FETHİ (OKYAR) BEY’İN AVRUPA BAŞKENTLERİNE YAPTIĞI GEZİ VE MÜTAREKE TARTIŞMALARI (AĞUSTOS-EYLÜL 1922)

Paris Konferansı bir sonuca ulaşmadı. Mütareke ve barış teklifleri de Anadolu’daki savaşı durdurmaya yetmedi. Yaşanılan gelişmeler İngiltere ile Fransa arasında bir takım sorunların varlığına işaret etmekteydi. İki ülke arasındaki ilişkiler Sakarya Savaşı’ndan beri iyi değildi. Avrupa’nın etkili siyasetçileri ve basın bir kesimi 1922’nin yaz aylarından itibaren Yunan ordusunun Anadolu’dan çekilmesi için kamuoyu oluşturmaktaydı. Türk Genelkurmayı bir taraftan kesin sonuç alıcı taarruz için hazırlıklar yaparken, TBMM Hükümeti de İtilaf Devletlerinin son durumunu ve Ankara’ya yaklaşımlarını öğrenmek için harekete geçti. Bu girişim yaklaşmakta olan askeri harekâtı, Yunanlılardan ve Müttefik Devletlerden gizlemek için de fırsat olabilirdi. Bu amaçla Fethi Bey Avrupa’daki siyasi ve diplomatik çevrelerin mütareke ve barış konusundaki görüşlerini öğrenebilmek için Roma, Londra ve Paris’e gidecekti.

Fethi Bey’in Londra, Paris ve Roma’da yaptığı görüşmelerde Yunanlıların Anadolu’dan çekilmesini TBMM’nin belirlediği siyaset üzerinden ifade etti. Bu konuda karar birliğine varılırsa, silahlar terk edilebilir ve barış masasına oturulabilirdi. Ancak İngilizler Yunan Ordusu Anadolu’daki mevcudiyetini korurken, mütareke ve barış şartlarının konuşulmasına taraftardı. Türk taarruzuyla birlikte şartlar

TBMM lehine dönünce, işin seyri değişti.

Fethi Bey, 12 Eylül'de, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı telgrafta Yunan ordusunun mağlup edildiğini, mütareke görüşmelerinin sadece Trakya ile sınırlı kalması gerektiğini, burasının da 1914 sınırlarına göre Türkiye'ye tesliminin şart olduğunu belirtti. Fethi Bey, Roma'daki görüşmelerini tamamlayarak 19 Eylül'de, İzmir'e geldi.

BÜYÜK TAARRUZ DEVAM EDERKEN YENİ BİR MÜTAREKE TEKLİFİNİN GÜNDEME GELMESİ (2-7 Eylül 1922)

26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz başladı. 30 Ağustos'ta Başkomutanlık Meydan Savaşı Türk ordusu tarafından kazanıldı. Yunan ordusunun ana kuvvetleri yok edildi. Türk tarafı kazanılan başarıları resmi açıklamalarda basit askeri harekâtmiş gibi ifade ediyordu. Amaç durumu dünya kamuoyundan gizlemek ve Yunan ordusunu tamamen yok etmektir. Aksi durumda Yunan ordusunu Anadolu'da tutmak için yeni girişimlerde bulunabilirlerdi.

Bu sırada Yunan Hükümeti İngiltere ile temasa geçmiş ve Anadolu'nun derhal boşaltılması şartı ile mütareke teklifini kabul edeceğini ifade etmişti.

Mustafa Kemal Paşa'ya göre Yunan ordusu kesin olarak mağlup edilmişti. Bu sebeple Anadolu için mütareke söz konusu dahi edilemezdi. Sadece Trakya için görüşmede bulunulabilirdi. Zaten 18 Eylül 1922 itibarıyla da Anadolu'da tek bir Yunan askeri kalmadı.

MÜTAREKE GÖRÜŞMELERİ İÇİN ŞARTLAR BELİRGİNLEŞİYOR (20 EYLÜL-2 EKİM 1922)

Türk Ordusu Trakya'yı da Yunan ordusundan kurtarmak için İstanbul ve Çanakkale doğrultusunda yürüyüşüne devam ederken; "Çanakkale Olayı" olarak bilinen gelişme yaşandı. Türk Ordusu İngiliz hatlarına dayandı. Türk tarafı barış yanlısı bir siyaset takip ederken İngiliz Hükümeti Çanakkale'de yeni bir savaş için girişimlerde bulundu. Fakat başarılı olamadı. Fransa ve İtalya bölgeden çekildi. Üç Müttefik Devlet, Paris'te bir araya geldi. Boğazlar bölgesindeki Türk askeri hareketliliğini durdurmak, mütareke şartlarını belirlemek için görüşmelere başlandı. 23 Eylül 1922'de bir nota hazırlandı ve Ankara'ya gönderildi. Fransız Diplomat Franklin Bouillon'da Mustafa Kemal Paşa ile İzmir'de Müttefik Devletlerin bilgisi dâhilinde görüşecekti. Türk tarafının endişeleri onun sayesinde giderildi. Barış Konferansı öncesi Doğu Trakya'nın teslimi ve 1914 sınırı konusunda garanti verildi. Böylece Türk Hükümeti İtilaf Devletlerinin notasına iki aşamalı cevap vermeyi kararlaştırdı. İlk önce mütareke meselesi halledilmeliydi. Barış, sonraki iş idi. 29 Nisan tarihli Türk notası ile Mudanya'da mütareke görüşmelerinin yapılması karar altına alındı Türk delegenin de İsmet Paşa olduğu belirtildi. Bu günlerde Yunanistan'da mevcut yönetime karşı darbe düzenlenmiş ve iktidar el değiştirmişti. Onlar da mütareke istiyordu.

MUDANYA'DA MÜTAREKE GÖRÜŞMELERİNİN BAŞLAMASI VE SONUÇLANMASI (3-11 EKİM 1922)

Mütareke görüşmelerinde İngiltere'yi General C. Harington, Fransa'yı General Charles Antoine Charpy, İtalya'yı da General Ernesto Mombelli temsil etti. İsmet Paşa'ya görüşmeler sürecinde izleyeceği yol haritasına dair bir talimatname verildi: Yunan ordusunun Doğu Trakya'dan tahliyesi; Bölgenin yirmi günlük bir zaman diliminde teslimi; Halkın her türlü saldırıya karşı korunması; Tarafların yığınak yapmaması için gerekli önlemlerin alınması. Görüşmelerin birkaç gün içinde biteceği konusunda yaygın bir beklenti olmasına rağmen Trakya'nın ne zaman teslim edileceği, Bölge'de görevlendirilecek Türk jandarmasının sayısı ve tarafsız bölge meselesi yüzünden tartışmalar yaşandı. Türk tarafı tarafsız bölge kavramına tepki göstermekte ve Müttefiklerce haritada belirlenen yerleri tanımamaktaydı. Mütareke konusunda Türk görüşlerine destek veren Fransa ve İtalya, görüşmeler sırasında tutarsız davranışlar sergilemeye başladı.

5 ile 9 Ekim arası yeni bir savaş olasılığı belirdi. Doğu Trakya'nın tahliyesi ve TBMM Hükümetine devri konusunda anlaşmazlık ortaya çıktı. Bu sırada Türk ordusu cephedeki mevcut konumunda değişikliğe gitti. Franklin Bouillon krizi çözmek için yoğun çaba harcadı. Sorun, Mudanya'daki generallerin kolaylıkla üstesinden gelebileceği bir durum değildi. Paris'te 6-7 Ekim'de Müttefik cepheyi yeniden kurmak için Lord Curzon, Raymond Poincare ve İtalya'nın Paris Elçisi Galli arasında yapılan görüşme çözüm için belirleyici oldu. 10 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa arasında yoğun bir haberleşme süreci yaşandı. Sonuçta TBMM İsmet Paşa'ya mütareke metnini imzalama yetkisi verdi. Aynı gün son düzenlemeler yapıldı ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalandı.

Mudanya Mütarekesi'nin Maddeleri

Mütareke ile birlikte Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki çatışmalar sona erecek; Yunan Kuvvetlerinin çekileceği hat, Meriç'in sol kıyısı olacak; Barış Antlaşması imzalanıncaya kadar Meriç'in sağ kıyısı Karaağaç ile birlikte Müttefik Devletlerce belirlenen yerler güvenlik amacı ile işgal edilecek; Demiryolu ulaşımının aksamaması için ilgili devlet temsilcilerinden oluşan bir komisyon görevlendirilecek; Yunan Kuvvetlerinin tahliyesi de on beş gün içinde gerçekleşecekti.

Jandarma dâhil Yunan sivil memurları çekildikten sonra idare müttefik memurlara geçecekti. Onlar da şartlar müsaitse o gün, yoksa Doğu Trakya'nın tamamında otuz gün içinde Türk memurlara devir-teslim işini bitirecekti. Düzenin kurulması ve güvenliğin sağlanması için yeterli sayıda jandarma görevlendirilecekti. Bu kuvvetin toplamı sekiz bini aşmayacaktı. Tahliye ve idarenin el değiştirmesi Müttefiklerarası kurulların yönetiminde yapılacaktı. Doğu Trakya'da görev yapacak Müttefik kuvveti yedi taburdan oluşacaktı. Müttefiklerarası kurullar ve askerlerin geri çekilmesi de boşaltmadan sonra otuz gün içinde gerçekleşecekti. Şartların oluşması halinde bu faaliyet daha erken de bitirilebilirdi. Anadolu'da, TBMM Hükümeti kuvvetlerinin duracağı hatlar Çanakkale Bölgesi ve İzmit Yarım Adası başlığı altında ifade edilmiş ve bunların Barış Konferansı süresince geçilmeyeceği karar altına alınmıştı. Müttefik Devletler ve TBMM Hükümeti çıkabilecek olayları engelleyebilmek için Çanakkale Bölgesi'nde ve İzmit Yarım Adası'nda belirlenen hatlara top yerleştirebilecekti. Müttefik Kuvvetler mevcut konumlarını koruyacak, Türk Hükümeti de barış antlaşması imzalanıncaya kadar buna saygı gösterecekti. Doğu Trakya'ya kuvvet geçirmeme, ordu toplamama ve bulundurmamakla da yükümlü olacaktı. Mütareke maddeleri 14-15 Ekim 1922 gece yarısı yürürlüğe girecekti.

Mudanya Mütarekesi'nin Sonuçları ve Önemi

Mütareke'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte Müttefik Devletlere ait yedi taburdan oluşan bir kuvvet, Doğu Trakya'yı devralmak üzere İstanbul'dan ayrıldı. İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetleri önceden yaptıkları dağılıma göre bölgeye yerleşti. TBMM Hükümeti Doğu Trakya'yı teslim alması için Refet (Bele) Paşa'yı görevlendirdi. Şakir (Kesebir) Bey de Trakya'da mülki idarenin kurulmasından sorumlu olacaktı. Doğu Trakya'da görev yapacak jandarma erlerinin sevki de 19 Kasım 1922'de tamamlandı. Yerleşim birimlerinin TBMM Hükümeti idaresine geçişi 31 Ekim'de başladı ve 26 Kasım 1922'de tamamlandı.

Mudanya Mütarekesi sonuçları itibarıyla Milli Mücadele Tarihi'nde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir: “ Tek kurşun atılmadan” Doğu Trakya Yunan işgalden kurtarıldı. Bölgenin geri alınması aslında bir mütarekenin kapsamını aşmaktaydı ancak Mudanya Mütarekesi ile bu başarı elde edildi. Bu sebeple adeta bir “ön barış” niteliğindedir. TBMM Hükümetinin uluslararası alandaki büyük başarılarından birisidir. Mütareke'nin imzalanmasından sonra İngiltere'de Lloyd George Hükümeti kamuoyu desteğini kaybetti ve 19 Ekim 1922'de istifa etmek zorunda kaldı.

Bir diğer sonucu da TBMM Hükümetinin “hukukî kimliğini ve varlığını, Müttefik Devletlerinin fiilî ve resmî olarak kabullenmiş olmalarıdır”. Mudanya Mütarekesi ile Osmanlı Devleti bir kez daha “fiilen” yıkıldı. Resmen sona ermesi ise 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılması ile olacaktır.

Mudanya Mütarekesi Lozan Barış Antlaşması'na da siyasi ve askeri açıdan zemin hazırladı. İsmet Paşa'nın diplomat yönü keşfedildi ve Lozan Barış Antlaşması'na “Baş Delege” seçilmesinde önemli rol oynadı.

DERS ADI Türk Milli Mücadele Tarihi

ÜNİTE ADI Lozan Barış Antlaşması ve Sonuçları

ÜNİTE NO 14

YAZAR Prof. Dr. MEHMET SAİT DİLEK

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE SONUÇLARI

LOZAN BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

Mustafa Kemal Paşa ve dava arkadaşları, askerî safha sona erdikten sonra, Misak-ı Milli ilkelerinin benimsendiği nihai bir barışa ulaşabilmeyi dış politikalarının merkezine yerleştirmişlerdir. Bu kapsamda TBMM Hükümeti, Mudanya Mütarekesi/Silah Bırakışması görüşmeleri sürerken, İtilâf Devletlerine 4 Ekim 1922 günlü nota verip, barış konferansı için 20 Ekim 1922'yi ve İzmir şehrini önermiştir. İtilâf Devletleri ise İstanbul ve Ankara Hükümetlerine 27 Ekim 1922 tarihli nota ile cevap verip, barış görüşmelerinin 13 Kasım 1922'de Lozan'da başlamasını planladıklarını bildirmişlerdir. İstanbul Hükümetinin hem askeri zaferlere, hem de Lozan Barış Konferansına gidecek heyette yer alma ve etkili olma arzusunu benimsemesi; Müttefiklerin Mudanya Mütarekesi'ni Ankara ile imzalamalarına rağmen Türkiye'de iki ayrı otorite varmış gibi yaklaşımda bulunmaları saltanatın kaldırılması sürecini hızlandırmıştır. Birinci Meclis, 30 Ekim ve 1 Kasım 1922'de yaptığı toplantılar neticesinde; ulusal egemenliğe ters düşen saltanatın kaldırılmasına karar vermiştir.

LOZAN BARIŞ KONFERANSI

TBMM Hükümetinin Barış Konferansı Öncesinde Yaptığı Hazırlıklar

Mustafa Kemal Paşa, hem Mudanya Ateşkes Antlaşması müzakereleri esnasında sergilediği diplomatik başarıdan dolayı hem de diğer devletlerin konferansa Hükümet başkanlarını göndermeyecek olmalarını dikkate alarak İsmet Paşa'nın barış konferansına gitmesini arzulamıştır. İsmet Paşa, 26 Ekim 1922'de Edirne Milletvekili sıfatıyla ilkin Dışişleri Bakanlığına getirilmiş, akabinde ise Lozan Barış Konferansına heyet Başkanı olarak katılmıştır. Ankara Hükümeti; İtilâf Devletlerinin Ermeni yurdu ve kapitülasyonlar üzerine herhangi bir talebini onaylamamalarını ve ısrar sürdürdüğü takdirde konferansı terk etmelerini Türk delegasyonuna talimat olarak bildirmiştir.

Barış Konferansının Açılışı ve İşleyişi

Barış Konferansının açılış oturumu, İngiltere'de iktidar değişimi yaşandığından belirlenen tarihten bir hafta sonra 20 Kasım 1922 günü saat 15.30'da Lozan'da gerçekleşmiştir. Britanya İmparatorluğu (İngiltere), Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve TBMM Hükümeti Lozan Barış Konferansına direkt katılan devletler arasında yer almışlardır. Boğazlar rejimi görüşmelerine Sovyet Rusya; Boğazlar rejimi ve Trakya sınırına ilişkin oturumlara ise Bulgaristan davet edilmiştir. Belçika ve Portekiz belirli konulardaki görüşmelere ve hükümlere katılırken, ABD gözlemci statüsü üzerinden konferanstaki oturumları takip etmiştir.

Lord Curzon başkanlığında 20 Kasım 1922'de ilk oturumu gerçekleştirilen Lozan Barış Konferansında Yakındoğu'daki meselelerin çözülebilmesi için üç farklı komisyon kurulmasına karar verilmiştir. İngiltere'nin başkanlığını yürüttüğü Birinci Komisyon "Ülke ve Askerlik Sorunu Komisyonu" ismiyle faaliyette bulunmuştur. İtalya'nın başkanlığındaki İkinci Komisyon "Türkiye'de Yabancılar ve Azınlıklar Rejimi Komisyonu" ismiyle çalışmalara başlarken, Fransa'nın öncülüğündeki "Maliye ve İktisat Sorunları Komisyonu" ise Osmanlı Devleti'nin borçlarının bölüşülmesi meselesi başta olmak üzere parasal konularda uzlaşmayı sağlayabilmek için kurulmuştur. Lozan Antlaşması, Sevr gibi dikte edilerek değil uzun süren görüşmeler sonrasında ortaya çıkan metin sonrasında imzalanabilmiştir. Türk delegasyonu, konferansta Misak-ı Milli ilkeleri kapsamında adımlar atmaya çalışırken; İtilâf Devletleri temsilcileri Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan zaferi yeterince dikkate almayan bir tutum içerisine girmişlerdir. Bu nedenle 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı, 4 Şubat 1923 günü itibarıyla kesintiye uğramıştır. Her iki tarafında olumlu yaklaşımı ile 23 Nisan 1923 günü itibarıyla Lozan Barış Konferansının ikinci dönemi başlamıştır. Nihai antlaşma uzun ve çetrefilli bir müzakere sürecinden sonra 24 Temmuz 1923'te Lozan Üniversitesi'nin merasim salonunda imzalanmıştır.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASININ İÇERİĞİ

1-Lozan Barış Antlaşması

Lozan'da 24 Temmuz 1923'de imzalanan hukuki metinler; Barış Antlaşması (1), onu bütünleyen ekler

(2-18) ve son olarak mektuplardan (19) ve Ankara'nın taraf olmadığı iki ayrı anlaşmadan (20) oluşmaktadır.

Lozan Barış Antlaşması'nın ana metni Siyasal Hükümler (madde 1-45), Mali Hükümler (46-63), Ekonomik Hükümler (64-100), Ulaşım Yolları/ Sağlık Sorunları (101-118) ve Çeşitli Hükümler (119-143) olmak üzere beş bölümden meydana getirilmiştir.

Siyasal hükümlere ilişkin birinci bölümde, toprak sorunları ve toprak değişikliği sonucu uyrukluk durumları düzenlenmiştir. Suriye Sınırı, Bulgaristan Sınırı, Yunanistan Sınırı ve Adalar, Irak Sınırı, Kıbrıs, Ermeni Yurdu Teklifi, Kapitülasyonlar, Azınlıkların Korunması, İstanbul/Çanakkale ve Karadeniz Boğazları, Osmanlı Borçları Meselesi başlıkları oturumlarda görüşülüp karar altına alınmıştır.

2-Ek Protokoller ve Mektuplar

Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme, Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme, Oturma ve Yargı Yetkisi Konusunda Sözleşme, Ticaret Sözleşmesi, Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol/ Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması, Britanya, Fransa ve İtalya'nın Silahlı Kuvvetlerince İşgal Edilen Türkiye Topraklarının Boşaltılmasına İlişkin Protokol ve Açıklama, Genel Affa İlişkin Açıklama ve Protokol ek protokoller içerisinde yer alan en önemli bağitlerdendir. Mektuplar ise 15 adet olup Lozan'da imzalanmış olan bağitlerin çeşitli hükümlerine dair bazı delegasyonların yapmış oldukları açıklamalardan ibarettir. Lozan Antlaşmalar sisteminin en sonunda Ankara'nın taraf olmadığı iki ek anlaşma vardır. Britanya İmparatorluğu ile Fransa arasında imzalanan anlaşma, Lozan Antlaşması'nın 34. maddesiyle bağlantılıdır. İngiliz ve Fransız delegasyonları, Mısır Hükümetinin Lozan Antlaşması'nın imzacısı olmadığını ve Mısır'da oturan Türk uyruklarının Mısır uyruklüğünü elde etmesi koşullarının henüz saptanmadığını dikkate alarak, Mısır Hükümeti ile Suriye ve Lübnan adına Fransa Hükümeti arasında anlaşma yapılması konusunda uzlaşmışlardır. İkinci ek anlaşma ise Yunanistan ile Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya arasında 24 Temmuz 1923'te imzalanmış olup Lozan Antlaşması'nın 59. maddesiyle ilintilidir. Bu anlaşmada, Yunan ordusunun Anadolu'da adı geçen üç devletin uyruklarına ve onların kurdukları Osmanlı ortaklıklarına verdiği zararların Yunanistan Hükümetince tazmin edilmesi karar altına alınmıştır.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASININ SONUÇLARI

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye'nin uluslararası alanda bağımsız egemen bir devlet olarak tanındığının belgesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından (29 Ekim 1923) kısa bir süre önce Lozan'da devletler uzlaştığından Lozan Barış Antlaşması kurucu bir antlaşma vasfı taşımaktadır.

Lozan Barış Antlaşması, TBMM tarafından kabul edilmeyen ve ağır koşullar içeren Sevr Antlaşması'nı kadük (ölü) hale getirmiştir. "Şark Meselesi" ismiyle bilinen ve Türklerin Anadolu'dan da çıkarılmasını amaçlayan projeler Lozan Barış Antlaşması ile devre dışı bırakılmıştır.

Türk dış politika aktörleri, Lozan Barış Antlaşması'nda aleyhte olan bazı maddeleri dönemin koşullarından istifade edip diplomasi tekniğiyle lehe çevirmeyi başarmışlardır. Bu nedenle mevcut antlaşmanın bazı hükümleri, yeni antlaşmaların imzalanmasıyla geçerliliğini kaybetmiştir. Örneğin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlardaki uluslararası komisyon kaldırılmış (1936), Ankara Paketi'nin kurulmasıyla Hatay'ın Anavatan'a katılması sağlanmış (1939) ve Londra-Zürih Antlaşmalarıyla Türkiye, Kıbrıs Adası'nda garantörlük hakkı (1959) kazanmıştır.